

**КЫРГЫЗ-ТҮРК “МАНАС” УНИВЕРСИТЕТИНИН
“ПРОФ. ФУАТ СЕЗГИН ЖЫЛЫНА” КАРАТА АРНАЛГАН
ЭЛ АРАЛЫК “ОРТО АЗИЯ ААЛЫМДАРЫНЫН ДҮЙНӨ ИЛИМИНЕ
КОШКОН САЛЫМЫ” СИМПОЗИУМУ**

**KIRGIZISTAN TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. FUAT SEZGİN YILI
ULUSLARARASI ORTA ASYA ALİMLERİNİN DÜNYA BİLİMİNE KATKISI
SEMPOZYUMU**

**КЫРГЫЗСКО-ТУРЕЦКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МАНАС
МЕЖДУНАРОДНЫЙ СИМПОЗИУМ ПОСВЯЩЕННЫЙ ПАМЯТИ
ПРОФЕССОРА
ФУАТА СЕЗГИНА «ВКЛАД УЧЕНЫХ СРЕДНЕЙ АЗИИ В МИРОВУЮ
НАУКУ»**

АННОТАЦИЯ/ÖZET

**Кыргызстан, Ош ш., 2019-ж. 18-19-октябрь
Kyrgyzstan / OŞ, 18-19 Ekim, 2019
Кыргызстан, г. Ош, 18-19 Октября 2019 г.**

МАЗМУНУ / İÇİNDEKİLER / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

АРДАКТУУ КОМИТЕТ / ONUR KURULU	6
ОКУМУШТУУЛАР КУРАМЫ / BİLİM KURULU	7
АБДИМИТАЛИП УУЛУ Нурсултан / Кыргызстан	10
МАХМУД КАШГАРИНИН “ДИВАНИ ЛУГАТИТ ТҮРК” ЭМГЕГИНИН ОРТОК ТҮРК ТАРЫХЫН ИЗИЛДӨӨДӨГҮ МААНИСИ	10
ABDUGANIYEV Asilbek / Kırgızistan	10
ORTA ASYA HANEFİ MUHADDİS VE TARİHÇİLERİNDEN EL-MÜSTAĞFİRİ VE ÖNDE GELEN BAZI İSLÂM ÂLİMLERİNE ETKİSİ	10
АЛЫМБАЕВ Жээнбек / Кыргызстан	11
ОРТО АЗИЯДАГЫ ИЛИМИЙ БОРБОРЛОРДУН УЮШТУРУЛУШУ, ӨНҮГҮҮ БАГЫТТАРЫ (ХІХк. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ ХХк. БАШЫ)	11
ALIMOV Ulanbek / Kırgızistan	11
KIRGIZ AKINLIK GELENEĞİNDE TASAVVUFUN YERİ VE ÖNEMİ	11
АЛИМБЕКОВ Акматали / Кыргызстан	12
КЫРГЫЗДЫН АГАРТУУЧУ АКЫНЫ ТОГОЛОК МОЛДОНУН «АДАМ МҮНӨЗДӨРҮ» ЧЫГАРМАСЫНДАГЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫК БИЛИМДЕР	12
БАБАТАЕВ Абдирашит / Кыргызстан	13
ФАРАБИНИН ФИЛОСОФИЯЛЫК ИЛИМДЕРДИ КЛАССИФИКАЦИЯЛООСУНУН БАТЫШ ДҮЙНӨСҮНӨ БОЛГОН ТААСИРИ .	13
БАБАТАЕВ Абдирашит / Кыргызстан	13
ИСЛАМ ДҮЙНӨСҮНДӨ ЛОГИКА ИЛИМИНИН КАЛЫПТАНЫШЫ ЖАНА АЛЬ-ФАРАБИНИН ЛОГИКА ИЛИМИНЕ КОШКОН САЛЫМЫ	13
БАЗАРКУЛОВ Сайпи / Кыргызстан	14
ДААНЫШМАН ОЙЧУЛ НУРМОЛДО НАРКУЛ УУЛУНУН ТААЛИМ ТАРБИЯ ЖӨНҮНДӨГҮ ТҮШҮНҮКТӨРҮ	14
BİR Atilla / Türkiye	15
11. YÜZYILDA BİLİM VE TEKNOLOJİ: EL-BİRÜNÎ'NİN KATKILARI	15
ВОКОŞОВ Camgırbek, BABATAYEV Abdıraşit / Kırgızistan	15
FUAT SEZGİNE GÖRE İSLAM DÜNYASINDA BİLİMLERİN TEŞEKKÜLÜNDE ORTA ASYALI ÂLİMLERİN ROLÜ	15
ЖОЛАЛИЕВА Жазгүл / Кыргызстан	16
ЖУСУП БАЛАСАГЫНДЫН ТААЛИМ ТАРБИЯГА КОШКОН САЛЫМЫ	16
COLDOŞOV Altınbek / Kırgızistan	16
SİYASET FELSEFESİ AÇISINDAN FARABİNİN ERDEMLİ ŞEHİR/DEVLET MODELİ	16

ЖУМАБАЕВ Максат / Кыргызстан	17
ИБН ХАЛДУНДУН “АСАБИЯ” ТЕОРИЯСЫНЫН НЕГИЗИНДЕ КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЭГЕМЕНДУУЛУК ЖЫЛДАРЫНА АНАЛИЗ.....	17
ЖУСУБАЛИЕВ Али / Кыргызстан	17
САМАНИДДЕР МАМЛЕКЕТИ ДООРУНДА (875-999) ФЕРГАНА ӨРӨӨНҮНӨН ЧЫККАН ААЛЫМДАР ЖАНА АЛАРДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫ	17
ЖУСУПОВ Майрамбек / Кыргызстан	18
ИМАМ МАТУРИДИНИН ӨМҮР ТАРЖЫМАЛЫ ЖАНА ЭМГЕКТЕРИ.....	18
DEMİRCİ Mehmet / Türkiye	18
FUAT SEZGİN VE DİNİ İLİMLER TEFSİR İLMİ ÖRNEĞİ.....	18
ELİK Süleyman / Turkey	19
FUAT SEZGİN’İN ARAP İSLAM BİLİM TARİHİ SÖYLEMİNE KARŞIN YAPISAL BİR ELEŞTİRİ OLARAK İSLAM BİLİMİ TARİHİ SÖYLEMİ	19
EŞENKULOVA Kışımcan / Kırgızistan	19
GİYASEDDİN CEMŞİD EL-KÂŞİ’NİN BİLİM TARİHİNDEKİ YERİ	19
EŞENKULOVA Kışımcan / Kırgızistan	20
İSLAM MEDENİYETİNDE EĞİTİM VE BİLİM KURUMLARININ BİLİMSEL GELİŞMELERDEKİ ROLÜ: TİMURLULAR ÖRNEĞİ.....	20
ГАЛМАМАТОВ Атабек / Кыргызстан	20
Хибатуллах ат-Туркистаний жана анын эмгектери	20
GÖKALP Yusuf, ÇAŞAR Hakan / Türkiye	21
FELSEFİ AKILCILIKTAN İLMİ AKILCILIĞA -İBN SİNA VE BİRÜNİ ÖRNEĞİ-.....	21
GÜRBÜZ Yunus Emre / Türkiye	22
TÜRK CUMHURİYETLERİNDE İSLAM ÂLİMLERİNİN TARİH DERS KİTAPLARINDAKİ YERİ	22
ISAKOV Baktubek / Kırgızistan	22
SEYF AD-DİN AHSİKENDİ’NİN ESERİNDE TOPLUMSAL YAPI	22
KAÇAR Mustafa / Türkiye	23
İSLAM COĞRAFYACILARININ DÜNYA’YA BAKIŞI.....	23
КАДЫРОВ Медербек, ЗУУРИДИНОВ Өскөн / Kırgızistan	23
ЖАМАЛ КАРШИНИН “АЛ-МУЛХАКАТ БИ-С-СУРАХ” АТТУУ ЭМГЕГИНИН АНАЛИЗИ	23
КАЛИЕВА Каныкей / Кыргызстан	24
КАЛЫГУЛ БАЙ УУЛУ: ООЗЕКИ ПОЭЗИЯДАГЫ АЯЛДАРДЫН БИЛИМ АЛУУ МАСЕЛЕСИ ЖАНА АНЫН СОЦИАЛДЫК ЖАШООГО ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ	24

Dayan KAMALÍ / İRAN	25
MUNTAHABÜ’T-TEVÂRİH-İ MU’ÎNÎ’NİN ÖNEMİ VE TARİHİ KAYNAK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	25
КАСИЕВА Аида /Кыргызстан	25
«КУТАДГУ БИЛИГ»: ТҮРК ФИЛОСОФИЯСЫНЫН КӨӨНӨРБӨС МУРАСЫ.....	25
KOCABIYIK Nilüfer Öztürk / Türkiye	26
KADI SİRACEDDİN EL-URMEVÎ’NİN BEYANU’L-HAK İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	26
МАМЕДОВ Атомоглан / Азербайжан	27
«НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТУСИ – ВЕСОМЫЙ ВКЛАД В ТЮРКСКО МУСУЛЬМАНСКУЮ КУЛЬТУРУ СРЕДНИХ ВЕКОВ».....	27
МАНАШОВ Мирлан / Кыргызстан	28
ПРОБЛЕМА ЦЕННОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Ю. БАЛАСАГУНИ “КУТАДГУ БИЛИГ”	28
MUMİNOV Aşirbek / Özbekistan	28
KARAHANLILAR DÖNEMİ SEMERKANT’TA BİLİMSSEL FAALİYETLERİN ARTMASI	28
НАЗАРБАЕВА Батма / Кыргызстан	29
КЫРГЫЗСТАН АЙМАГЫНДАГЫ МУСУЛМАН ОКУУ ЖАЙЛАРЫ (XIXк. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ - XXк. БАШЫ)	29
ORÇAN Mustafa / Türkiye	29
MAẖ WEBER’DEN ÖNCE EBU’R-RAYHAN MUHAMMED B. AHMED EL-BİRUNİ:	29
KAST SİSTEMİ.....	29
ÖÇAL Şamil / Türkiye	30
İSLAM DÜNYASINDA GAZALİ SONRASINDA BİLİM VE FELSEFENİN TEMELLÜKÜ.....	30
ÖNAL Sema / Türkiye	30
FUAT SEZGİNE GÖRE DOĞU VE BATI MEDENİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	30
SEBETOV Carkınbay/ Kırgızistan	31
SİRÂCEDDİN ALİ B. OSMÂN EL-ÛŞÎ’NİN HANEFÎ MEZHEBİNDEKİ YERİ.....	31
ŞEN Zekai / Türkiye	32
ÜÇ MÜSLÜMAN ORTA ASYALI DÜŞÜNÜR VE BİLİME KATKILARI	32
TAGAEV Mayrambek / Kırgızistan	32
HOKAND HANLIĞI’NDA (1709-1876) GELENEKSEL EĞİTİM KURUMLARI	32

TAŞDELEN Vefa / Türkiye	32
KUTADGU BİLİĞ ÜZERİNDEN TÜRK FELSEFESİNİN İMKÂNI ÜZERİNE BİR OKUMA DENEMESİ.....	32
TAŞDELEN Vefa / Türkiye	33
FUAT SEZGİNİN BİLİM TARİHİ ANLAYIŞI: SÜREKLİLİK VE EVRENSELLİK...33	
TECİM Erhan / Türkiye	33
FARABİ’NİN ŞEHİR VE TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI	33
ТОКТОРБЕКОВА Нурзыйнат / Кыргызстан	34
ОРТО АЗИЯДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН ЧЫГЫШТААНУЧУЛАРДЫН ЭМГЕКТЕРИНДЕ ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ (XIXк. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ XXк. БАШЫ).....	34
URAL Şafak / Türkiye	34
FUAT SEZGİN, BİLİM TARİHİ VE BİLİM TARİHİNİN TÜRK DÜNYASI İÇİN ÖNEMİ	34
URMANБЕТОВА Жылдыз / Кыргызстан	35
ПОНИМАНИЕ МИРА И ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ В «КУТАДГУ БИЛИГ» Ю. БАЛАСАГУНИ	35
Ceyhun Vedat UYĞUR / Türkiye	36
KARAKALPAK ŞAİRİ AJİNİYAZ (HACİNİYAZ) VE ŞİİRİ	36
ÜNAL Uğur / Türkiye	36
YUNUS EMRE’NİN TÜRK DÜNYASININ DİL VE DÜŞÜNCE YAPISINA KATKILARININTÜRKİYE’NİN KÜLTÜREL DİPLOMASİSİNE YANSIMALARI...36	
YOĞURTÇU Gökçe / Türkiye	37
ORYANTALİST-OKSİDENTALİST SÖYLEM EKSENİNDE BİLİM TARİHİ: FUAT SEZGİN’İN YERİ VE ÖNEMİ.....	37
ЗУУРИДИНОВ Өскөн, КАДЫРОВ Медербек /Кыргызстан	38
АБУ РАЙХАН АЛЬ-БЕРУНИНИН ДИН ТААНУУ ТАРМАГЫНА КОШКОН САЛЫМЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛӨНГӨН ИЛИМИЙ МЕТОДОЛОГИЯСЫ.....	38
КАТЫШУУЧУЛАР / УЧАСТНИКИ	39

YÜŞTÜRĞAN MEKEMELEP / DÜZENLEYEN KURUMLAR

Кыргыз-Түрк Манас Университети Борбордук Азия Университеттердин Ассоциациясы Борбор Азиянын жогорку окуу жайларынын бирикмеси Профессор Фуат Сезгин Ислам Илим Тарых Изилдөө Борбору Түркиянын Кыргызстандагы Элчилиги Ош Мамлекеттик Университети Т.Р Кырыккале Университети Түрк Кызматташтык жана Өнүгүү Агенттиги (ТИКА) Бишкек Программасынын Координаторлугу	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Merkezi Asya Üniversiteler Birliği Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı T.C. Bışkek Büyükelçiliği Kültür Tanıtma Müřavirlięi K.C. Oř Devlet Üniversitesi T.C. Kırıkkaale Üniversitesi Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Bışkek Program Koordinatörlüęü

АРДАКТУУ КОМИТЕТ / ONUR KURULU

Проф., докт. Фахреттин Алтун Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин Камкорчулар кеңешинин төрагасы Проф., докт. Себахаттин Балжы Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин ректору/ Борбордук Азия Университтердин Ассоциациясынын Төрагасы Проф., докт. Асылбек Кулмырзаев Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин проректору Проф., докт. Каныбек Исаков Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министри Доц., докт., Кудайберди Кожобеков Ош мамлекеттик университетинин ректору Проф., докт. Мурат Жуматаев Кыргыз Улуттук илимдер академиясынын жетекчиси Межит Четинкая Профессор Фуат Сезгин ислам, илим, тарых изилдөө борборунун башкаруу тобу жана камкорчулар кеңеши башчысы Неджемдин Биалал Эрдоган Профессор Фуат Сезгин ислам илим тарых изилдөө борборунун камкорчулар кеңешинин мүчөсү Проф., докт. Эрсан Аслан Т.Р Кырыккале университетинин ректору жана «Фуат Сезгин жылы» иш- чараларынын координатору	Prof. Dr. Fahrettin ALTUN Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Mütévelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Sebahattin BALCI Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü/ Merkezi Asya Üniversiteler Birliği Başkanı Prof. Dr. Asılбек KULMIRZAYEV Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Kanıбек İSAKOV K.C. Eğitim ve Bilim Bakanı Doç. Dr. Kudayberdi KOCOBЕКOV Oř Devlet Üniversitesinin Rektörü Prof. Dr. Murat CUMATAYEV K.C. Milli İlimler Akademisi Başkanı Mecit ÇETİNKAYA Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Yönetim Kurulu Ve Mütévelli Heyet Başkanı Necmeddin Bilal ERDOĞAN Prof. Dr. Fuat SEZGİN İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı Mütévelli Heyet Üyesi Prof. Dr. Eрсan ASLAN T.C. Kırıkkaale üniversitesi rektörü ve 2019 Prof. Dr. Fuat SEZGİN Yılı Koordinatörü

Али Муслу Түрк кызматташтык жана өнүгүү агенттиги (Тика) Бишкек программасынын координатору Нури Шимшек Түркиянын Кыргызстандагы элчилиги маданият консулу	Ali MUSLU Türk İşbirliği Ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) Bişkek Program Koordinatörü Nuri ŞİMŞEK T. C. Bişkek Büyükelçiliği Kültür Tanıtma Müşaviri

ОКУМУШТУУЛАР КУРАМЫ / BİLİM KURULU

Проф., докт. Акматали Алимбеков (Кыргызстан) Проф., докт. Али Утку (Түркия) Проф., докт. Атамоглан Мамедов (Азербайжан) Проф., докт. Атилла Бир (Түркия) Проф., докт. Аширбек К. Муминов (Казакстан) Проф., докт. Вефа Ташделен (Кыргызстан) Проф., докт. Гайбулла Бабаяров (Өзбекстан) Проф., докт. Досай Кенжетай (Казакстан) Проф., докт. Жамгырбек Бөкөшов (Кыргызстан) Проф., докт. Жеват Өзйурт (Түркия) Проф., докт. Жейхун Ведат Уйгур (Кыргызстан) Проф., докт. Желал Турер (Түркия) Проф., докт. Жылдыз Урманбетова (Кыргызстан) Проф., докт. Жээнбек Алымбаев (Кыргызстан) Проф., докт. Зекаи Шен (Түркия) Проф., докт. Йавуз Унат (Түркия) Проф., докт. Капар Зулпукааров (Кыргызстан) Проф., докт. М. Назиф Шахрани (Түркия) Проф., докт. Мехмет Айдын (Кыргызстан) Проф., докт. Муса Казым Арыжан (Түркия) Проф., докт. Мустафа Качар (Түркия) Проф., докт. Мустафа Көйлү (Кыргызстан) Проф., докт. Мустафа Орчан (Кыргызстан) Проф., докт. Мустафа Чакмаклыоглу (Түркия) Проф., докт. Нахит Акташ (Түркия) Проф., докт. Нур Саралаев (Кыргызстан) Проф., докт. Орхан Кемал Тавукчу (Түркия) Проф., докт. Рахман Адеми (Түркия) Проф., докт. Саит Мухтар Окилов (Тажикстан) Проф., докт. Сейфи Кенан (Түркия) Проф., докт. Сема Өнал (Түркия) Проф., докт. Советбек Абдырасулов (Кыргызстан) Проф., докт. Фахри Унан (Түркия) Проф., докт. Хайри Шафак Урал (Түркия)	Prof. Dr. Akmatali ALİMBEKOV (Kırgızistan) Prof. Dr. Ali UTKU (Türkiye) Prof. Dr. Aşirbek K. MUMINOV (Kazakistan) Prof. Dr. Atamoğlan MAMEDOV (Azerbaycan) Prof. Dr. Atilla BİR (Türkiye) Prof. Dr. Camgırbek BÖKÖŞOV (Kırgızistan) Prof. Dr. Ceenbek ALIMBAYEV (Kırgızistan) Prof. Dr. Celal TÜRER (Türkiye) Prof. Dr. Cevat ÖZYURT (Türkiye) Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR (Kırgızistan) Prof. Dr. Cıldız URMANBETOVA (Kırgızistan) Prof. Dr. Dosay KENJETAY (Kazakistan) Prof. Dr. Erkayım ŞARİPOVA (Kırgızistan) Prof. Dr. Fahri UNAN (Türkiye) Prof. Dr. Gaybullı BABAYAROV (Özbekistan) Prof. Dr. Hayrı Şafak URAL (Türkiye) Prof. Dr. Hüseyin KARAMAN (Türkiye) Prof. Dr. Kapar ZULPUKAAROV (Kırgızistan) Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANİ (Türkiye) Prof. Dr. Mehmet AYDIN (Kırgızistan) Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN (Türkiye) Prof. Dr. Mustafa ÇAKMAKLIOĞLU (Türkiye) Prof. Dr. Mustafa KAÇAR (Türkiye) Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ (Kırgızistan) Prof. Dr. Mustafa ORÇAN (Kırgızistan) Prof. Dr. Nahit AKTAŞ (Türkiye) Prof. Dr. Nur SARALAYEV (Kırgızistan) Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Türkiye) Prof. Dr. Rahman ADEMİ (Türkiye) Prof. Dr. Sait Muhtar OKİLOV (Tacikistan) Prof. Dr. Şamil ÖÇAL (Türkiye) Prof. Dr. Sema ÖNAL (Türkiye) Prof. Dr. Seyfi KENAN (Türkiye) Prof. Dr. Sovetbek ABDIRASULOV (Kırgızistan) Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN (Kırgızistan) Prof. Dr. Yavuz UNAT (Türkiye)

Проф., докт. Хүсейин Караман (Түркия)	Prof. Dr. Zekai ŞEN (Türkiye)
Проф., докт. Шамиль Өчал (Түркия)	Doç. Dr. Ali CUSUBALIYEV (Kırgızistan)
Проф., докт. Эркайым Шарипова (Кыргызстан)	Doç. Dr. Alparslan AŞIK (Kırgızistan)
Доц. Др. Али Жусубалиев (Кыргызстан)	Doç. Dr. Bakıt MURZARAYIMOV (Kırgızistan)
Доц. Др. Алпарслан Ашык (Кыргызстан)	Doç. Dr. Cengiz BUYAR (Kırgızistan)
Доц. Др. Бакыт Мурзарайимов (Кыргызстан)	Doç. Dr. Erhan TECİM (Kırgızistan)
Доц. Др. Гүлжамал Анарбаева (Кыргызстан)	Doç. Dr. Gülcamal ANARBAEVA (Kırgızistan)
Доц. Др. Гүлназ Чыныкеева (Кыргызстан)	Doç. Dr. Gülnaz ÇINIKEEVA (Kırgızistan)
Доц. Др. Женгиз Буяр (Кыргызстан)	Doç. Dr. Kanıkey KALİYEVA (Kırgızistan)
Доц. Др. Каныкей Калиева (Кыргызстан)	Doç. Dr. Meerim İMAŞ KIZI (Kırgızistan)
Доц. Др. Мерим Имаш кызы (Кыргызстан)	Doç. Dr. Mehmet AYSOY (Türkiye)
Доц. Др. Мехмет Айсой (Түркия)	Doç. Dr. Mehmet DEMİRCİ (Türkiye)
Доц. Др. Мехмет Демиржи (Түркия)	Doç. Dr. Sıdık SMADİYAROV (Kırgızistan)
Доц. Др. Сүлейман Элик (Кыргызстан)	Doç. Dr. Süleyman ELİK (Kırgızistan)
Доц. Др. Сыдык Смадияров (Кыргызстан)	
Доц. Др. Эрхан Тежим (Кыргызстан)	

Доц. Др. Юнус Эмре Гүрбүз (Кыргызстан)	Doç. Dr. Yunus Emre GÜRBÜZ (Kırgızistan)
Доц. Др. Юсуф Гөкалп (Кыргызстан)	Doç. Dr. Yusuf GÖKALP (Kırgızistan)
Др. Абдрашит Бабатаев (Кыргызстан)	Dr. Abdıraşit BABATAEV (Kırgızistan)
Др. Аида Касиева (Кыргызстан)	Dr. Aida KASİYEVA (Kırgızistan)
Др. Алтынбек Жолдошев (Кыргызстан)	Dr. Altınbek COLDOŞEV (Kırgızistan)
Др. Атабек Галмаматов (Кыргызстан)	Dr. Atabek GALMAMATOV (Kırgızistan)
Др. Бактыбек Исаков (Кыргызстан)	Dr. Baktıbek İSAKOV (Kırgızistan)
Др. Батма Назарбаева (Кыргызстан)	Dr. Batma NAZARBAYEVA (Kırgızistan)
Др. Гөкче Йогуртчу (Кыргызстан)	Dr. Carınbay SEBETOV (Kırgızistan)
Др. Даян Камали (Иран)	Dr. Dayan Kamali (İran)
Др. Жаркынбай Себетов (Кыргызстан)	Dr. Gökçe YOĞURTÇU (Kırgızistan)
Др. Исмаил Зерроуга (Алжир)	Dr. Hakan ÇOŞAR (Türkiye)
Др. Кишимжан Эшенкулова (Кыргызстан)	Dr. İsmail ZERROUGA (Cezayir)
Др. Майрамбек Жусупов (Кыргызстан)	Dr. Kişimcan EŞENKULOVA (Kırgızistan)
Др. Майрамбек Тагаев (Кыргызстан)	Dr. M. Enes KALA (Türkiye)
Др. Медербек Кадыров (Кыргызстан)	Dr. Mayrambek CUSUPOV (Kırgızistan)
Др. Мехмет Закир Тиряки (Түркия)	Dr. Mayrambek TAGAYEV (Kırgızistan)
Др. М. Энес Кала (Түркия)	Dr. Mederbek KADIROV (Kırgızistan)
Др. Мирлан Манашев (Кыргызстан)	Dr. Mehmet Zakir TİRYAKİ (Türkiye)
Др. Нурзыннат Токторбекова (Кыргызстан)	Dr. Mirlan Manaşev (Kırgızistan)
Др. Угур Үнал (Кыргызстан)	Dr. Nurziynat TOKTORBEKOVA (Kırgızistan)
Др. Хакан Чошар (Түркия)	Dr. Uğur ÜNAL (Kırgızistan)
Др. Уланбек Алимов (Кыргызстан)	Dr. Ulanbek ALİMOV (Kırgızistan)

ҮЙӨШТУРУУ ТОБУ / DÜZENLEME KURULU

Проф., докт. Анварбек Мокеев
Проф., докт. Хүсейин Өгүт
Проф., докт. Идрисбек Кенжаев
Проф., докт. Мустафа Орчан
Проф., докт. Нахит Акташ
Проф., докт. Вефа Ташделен
Доц. Др. Бакыт Мурзарайымов
Доц. Др. Мээрим Имаш кызы
Доц. Др. Сүлейман Элик
Доц. Др. Юнус Эмре Гүрбүз
Др. Абдрашит Бабатаев
Ага окутуучу. Др. Уланбек Алимов

Prof. Dr. Anvarbek MOKEEV
Prof. Dr. Hüseyin ÖĞÜT
Prof. Dr. İdrisbek KENCAEV
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN
Prof. Dr. Nahit AKTAŞ
Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN
Doç. Dr. Bakit MURZARAYIMOV
Doç. Dr. Meerim İMAŞ KIZI
Doç. Dr. Süleyman ELİK
Doç. Dr. Yunus Emre GÜRBÜZ
Dr. Abdiraşit BABATAEV
Ögr. Gör. Dr. Ulanbek ALIMOV

ЖООПТУУ КАТЧЫЛАП / SEKRETERYA KURULU

Доц. Др. Юнус Эмре Гүрбүз
Доц. м.а. Нурдин Усеев
Доц. м.а. Роза Абдыгулова
Доц. м.а. Кайрат Белек
кенже илим. кызм. Али Унал
кенже илим. кызм. Нургуль Сулейманова
Жибек Эсенаманова
Дамира Касимова
Нуракун кызы Жумагүл
Нурсултан Абдимиталип уулу

Doç. Dr. Yunus Emre GÜRBÜZ
Yrd. Doç. Dr. Nurdin USEEV
Yrd. Doç. Dr. Roza ABDILKULOVA
Yrd. Doç. Dr. Kayrat BELEK
Arş Gör. Ali ÜNAL
Arş Gör. Nurgül SULEYMANOVA
Jibek ESENAMANOVA
Damira KASIMOVA
Jumagül NURAKUN KIZI
Nursultan ABDİMİTALİP UULU

Байланыш /İletişim: <http://fuatsezgin.manas.edu.kg/index.php/kq/>

<http://fuatsezgin.manas.edu.kg/index.php/tr/>

<http://fuatsezgin.manas.edu.kg/index.php/ru/konkursy/konkurs-statej>

E-mail: fuatsezgin_sempozyum@manas.edu.kg

АБДИМИТАЛИП УУЛУ НУРСУЛТАН / КЫРГЫЗСТАН

МАХМУД КАШГАРИНИН “ДИВАНИ ЛУГАТИТ ТҮРК” ЭМГЕГИНИН ОРТОК ТҮРК ТАРЫХЫН ИЗИЛДӨӨДӨГҮ МААНИСИ

Аннотация

Бул чакан макалада автор карахандар доорунун улуу аалымы Махмуд Кашгаринин “Дивани Лугатит Түрк” эмгегинин байыркы жана азыркы түрк тилдүү элдердин орток тарыхын изилдөөдө басым жасалышы зарыл болгон маселелердин үстүнөн учкай токтолууга аракет жасайт. Махмуд Кашгаринин “Дивани Лугатит Түрк” эмгегинде ошол доордогу түрктөрдүн тили гана эмес, каада-салттары, үрп-адаттары, диний ишенимдери жана элдик оозеки чыгармачылыгы тууралуу маалыматтар арбын. Сөздүктө катталган түрктөрдүн каада-салттардын көбү азыркы күндө да азыркы түрк тилдүү элдердин турмушунда жашоосун улантууда. Орток тарыхыбызды изилдөөдө түрк тилдүү элдердин саясий тарыхын изилдөө менен чектелбестен, маданий тарыхыбызды жана культуругенезди изилдөө, азыркы тарых илиминде актуалдуу маселелердин бири деген пикирдебиз.

Ачкыч сөздөр: Махмуд Кашгари, “Дивани Лугатит Түрк”, Культуругенез, Орток Тарых, Кыргыздар.

ABDUGANIYEV ASILBEK / KIRGIZISTAN

ORTA ASYA HANEFİ MUHADDİS VE TARİHÇİLERİNDEN EL-MÜSTAĞFİRÎ VE ÖNDE GELEN BAZI İSLÂM ÂLİMLERİNE ETKİSİ

Özet

el-Müstağfirî, (ö. 432/1041) Orta Asya'da Sâ mâniler ve Karahanlılar Devleti tarafından ilmi faaliyetlerin desteklendiği dönemlerde Mâverâünnehir'in Nesef şehrinde yaşamış ve buranın hatipliğini yapmış, eserleri ve fikirleriyle kendisinden sonraki dönemlerde etkili olmayı başarmış bir âlimdir. Kaynaklarda vasıflandırıldığı ve telif ettiği eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla başta hadisçiliğinin yanında fâkih, tarihçi, mutasavvuf ve şair kimliğiyle tanınmaktadır. Özellikle bir hadis hâfızı olarak Horasan ve Mâverâünnehir bölgesinde yaşayan raviler ve onların güvenilirlik durumuyla alakalı kaydettiği bilgiler hadis ilmi açısından büyük önem arz etmektedir. Yaklaşık 20'ye yakın eserlerinden *Fezâilü'l-Kur'ân*, *Delâilü'n-nübüvve*, *Tibbü'n-Nebî* ve *Kitâbü'z-Ziyâdât* adlı kitapları günümüze ulaşarak pek çok çalışmalara kaynaklık etmektedir. Ayrıca TÂRİHU NESEF VE KEŞ, EL-MÜSELSÊLÂT, MA'RİFETÜ'S-SAHÂBE, TÂRİHU SEMERKAND, EŞ-Şİ'R VE'Ş-SUERÂ ve diğer GÜNÜMÜZE ULAŞIP ULAŞMADIĞI BİLİNMEYEN KİTAPLARI İSE önde gelen muhaddis ve tarihçi âlimlerden en-Neseffî'nin (ö. 537/1142), EL-KAND, es-Sem'ânî'nin (ö. 562/1166), EL-ENSÂB, İbn Asâkir'in (ö. 571/1176), TÂRİHU MEDİNETİ DIMAŞK, el-Hamevî'nin, (626/1229), MUCEMÜ'L-BÜLDAN ve ez-Zehabî'nin (ö. 748/1348) SİYERU A'LÂM, TARİHÜ'L-İSLÂM, TEZKİRETÜ'L HUFFÂZ VE MİZÂNÜ'L-İTİDÂL gibi eserleri üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu çalışmada el-Müstağfirî'nin yaşadığı dönemin ilmi ve kültürel ortamı, hayatı ve ilmi kişiliğine kısaca temas edilerek genel anlamda İslâmî ilimlere özelden hadis ilmine katkısıyla bazı önemli âlimler üzerindeki etkisi ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mâverâünnehir, el-Müstağfirî, İslâmî İlimler, Hadis, Râvi, Cerh-Ta'dil.

АЛЫМБАЕВ ЖЭЭНБЕК / КЫРГЫЗСТАН

ОРТО АЗИЯДАГЫ ИЛИМИЙ БОРБОРЛОРДУН УЮШТУРУЛУШУ, ӨНУГҮҮ
БАГЫТТАРЫ (ХІХК. ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ ХХК. БАШЫ)

Аннотация

Орто Азиянын Россия империясына каратылышы менен социалдык-экономикалык, маданий багыттагы реформалардын жүргөндүгү белгилүү. 1867ж Түркстан генерал-губернаторлугунун түзүлүшү менен жаны административтик башкаруу системасы киргизилип Орто Азиянын тарыхында 50 жылдан ашуун өкүм сүргөн колониалдык мезгилде крайды изилдөө боюнча бир катар илимий уюмдар, мекемелер, статистикалык комитеттер түзүлүп, мезгилдүү басма сөз каражаттары уюштурулган. Аталган илимий борборлор менен катар билим берүү тармагы пайда болуп Орто Азия аймагында мусулман жана орус-тузем мектептери жаралган. Орто Азиядагы илимий борборлордун катарына: “Москва университети алдында табият, астрономия жана этнография сүйүүчүлөр коомунун Түркстан бөлүмү” (1870-1894жж); “Россия географиялык коомунун Түркстан бөлүмү (1891-1901жж); “Петербург чыгыштаануучулар коомунун Ташкент бөлүмү”(1901ж); “Түркстан крайы илимий табият коому” (1899ж);“Айыл чарба коомунун Түркстан бөлүмү” (1885-1917жж); “Орусия техникалык коомунун Түркстан бөлүмү”(1891-1901жж);”Түркстан Статистикалык комитети” (1868-1887жж); “Илимий медициналык коому”(1899ж); “Фергана медициналык коому” (1892ж); “Закаспий областынын врачтар коому” (1896-1906жж); “Самарканд врачтары коому” (1910-1922жж); “Түркстан археологияны сүйүүчүлөр коому”(1895-1917жж); ж. б. кошууга болот. Аталган илимий мекемелер Орто Азиянын тарыхын, экономикасын, маданиятын, билим берүү тармагын өнүктүрүүгө жана изилдөөгө чон салым кошушкан.

ALIMOV ULANBEK / KIRGIZISTAN

KIRGIZ AKINLIK GELENEĞİNDE TASAVVUFUN YERİ VE ÖNEMİ

Özet

Kırgız sözlü geleneğinin temsilcilerine akın adı verilmektedir. Akın Kırgızların kültürünü, yaşamını, tarihini sözlü gelenek haline getirip irticalen söyledikleri şiirler vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktaran kişidir. Müslüman ve Türk kültür coğrafyasında önemli yeri olan Ahmet Yesevi'nin etkilerini akınların hayatlarından ve eserlerinden aramaya çalışırken tasavvuf konusu üzerinde durmaya çalışacağız. Bu çalışmamızda akınların tarihi tiplerinden günümüze kadar durumlarını ele aldıktan sonra ürettikleri eserler ve hayat hikayelerinde tasavvufun izlerini ele almaya çalışacağız. Özellikle akınlık geleneğinin temsilcilerinden Zilzalaçı, Cazgıç, Zamanaçı denilen akınlık tipini değelendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Kültür, Gelenek, Akın, Tasavvuf.

Аннотация

Акындардын чыгармаларынын ичинен илимий адабияттарда анчейин айламп ага алынбай, көз жаздымда келе жаткан баалуулуктардын бир салаасы адам мүнөздөрүнүн типтери жана алардын оң, терс жактарын териштирген психологиялык билимдер. Ошондой чыгармалардын нукура үлгүсү катары Тоголок Молдонун «Адам мүнөздөрү» аттуу поэмасын көрсөтүүгө болот. Мында ал адамдардын руханий-адептик жана эрктик сапаттарындагы миң кырдуу өзгөчөлүктөрдү салыштырып, талдоолордун негизинде адам мүнөздөрүнүн алтымыштан ашуун тибин ачыктап көрсөтөт. Акын тигил же бул мүнөз тибине аныктама берүүдө эң обол салттык турмушка, салттык көз караштарга таянган. Акын адам мүнөзүнүн айырмачылыктарынын алтымыштан ашуун тайпа-тайпа тибин орду, жүйөөсү менен тизмелеп «акцентуралык касиеттеринин» ар бирин бутага таамай аткандай так жана образдуу сыпаттап чыккан. Акцентуралык касиет – бул адамдын пейилин, жүрүм-турумун туруктуу башкаруучу, башка адамдардан айырмалоодо доминанттык ролду аткарган касиеттердин тобу. Аларды азыркы психология илим тилине салып, гармониялык жана дисгармониялык мүнөздөргө ажыратууга болот. Биринчи типтеги мүнөздөргө өзүнүн пейилин, жүрүм-турумун коомдо кабыл алынган асыл сапаттарга шайкеш алып жүргөн адамдар кирет. Аларды «Калыс», «Жоомарт», «Момун», «Ак көңүл», «Кең пейил», «Тобокелчил», «Бүйрө», «Сылык», «Сыпайы», «Сынчы», «Чечен», «Чыйрактык», «Илээндени бош деп айтат», «Канаат», «Сабыр», «Мүназалуу токтоо адам» ж. б. сыяктуу аталыштарда сыпаттаган. Жогоруда белгилегенибиздей Тоголок Молдо бул чыгармасында адамдарды салттык баалуулуктарга жат мүнөздөрдөн арылтууга багыт берүү максатында көбүнесе, терс сапаттардын кесепеттерин териштирип, аларды ачыктоо менен адамдардын алардан сабак алышын ниет кылган. Тоголок Молдо адам психологиясы боюнча эл ичинде калыптанган билимдерди өзүнчө типтештирип, өтө чебер чечмелей алган. Буга анын адамдардын эрки, жүүнү бош адамдардын «Кылгыйма», «Кыян кески», «Жылпыш», «Жылдырма», «Мүлтүлдөк», «Илээнди» сыяктуу мүнөздөмөлөрү күбө. Адам мүнөздөрү эмгекке, мээнеткеч өмүр сүрүүгө карата мамилелери менен айырмаланат. Акын адам мүнөздөрүн түркүмдөөдө ушул жагдайга да өзгөчө маани берип «Арамза», «Ак каптал», «Жатып ичер», «Айдай кел, көрө кел» деген ыр саптарын арнаган.

Ошентип, талдоого алынган жагдайлар акындар чыгармаларында адам мүнөздөрү тууралуу психологиялык билимдер бар экендигин тастыктап турат. Эң башкысы ал билимдер элдик көз караштар менен өзөктөш, тамырлаш.

Ачык сөздөр: Акын, эмпирика, салттык маданият, билим, психология, мүнөз, пейил.

БАБАТАЕВ АБДИРАШИТ / КЫРГЫЗСТАН
ФАРАБИНИН ФИЛОСОФИЯЛЫК ИЛИМДЕРДИ
КЛАССИФИКАЦИЯЛООСУНУН БАТЫШ ДҮЙНӨСҮНӨ БОЛГОН ТААСИРИ

Аннотация

Антикалык доордогу грек ойчулдарынан тарта азыркы учурга чейин илимдерди классификациялоо салты уланып келе жатат. Илимдерди классификациялоо иш-аракети өзгөчө орто кылымдарда модага айланган. Мусулман, христиан же болбосо иудаизм динин тутунган кайсыл гана атактуу ойчул жана философ болбосун, алардын илимдерди классификациялоого байланышкан сөзсүз түрдө бир чыгармасы болгон. Ислам философтору жана ойчулдарынан мисал катары Фарабинин “Ихсаул улум”, Ибн Синанын “*АКСАМ-УЛУМ АЛЬ-АКЛИЯ*”, Ибн Хиндинин “ат Тазкира би жумал аль-фалсафа”, Молла Фенаринин уулу Шах Челебинин “*АНМУЗАЖИ УЛУМ*” аттуу чыгармаларын айта алабыз. Илимдерди классификациялоо бири-бири менен тыгыз байланыштагы эки максат үчүн жасалган. Алардын биринчиси: темасы, ыкмасы жана максаты боюнча илимдердин ортосундагы жакындыкты көрсөтүү. Ал эми кинчиси: илим үйрөтүүдө логикалык иретти сактоо, окутууда жогорку жыйынтыкка жетүү жана үйрөтүүнү жеңилдетүү болгон. Фарабинин илимдердин классификациясына арнап жазган “Ихсаул улум” аттуу чыгармасы бар. Фарабинин бул чыгармасы илимдердин классификациясына арналып жазылган орто кылымдагы эң көрүнүктүү чыгарма экендиги талашсыз. Фарабинин аты аталган чыгармасы өзүнөн кийинки бардык мусулман, христиан жана иудаизм динин тутунган илимпоздор үчүн эң негизги булак болгон. Бул чыгарма латын жана иврит тилине көп жолу которулган. Фарабинин бул чыгармасы Батыш дүйнөсүндө “*De Scientiis*” же “*Compendium Omnium Scientiarum*” деген ысым менен аябай белгилү болгон. Бул макалада Фарабинин илимдерди изилдеген предмети, өзгөчөлүгү, структурасы жана максаттарына карап классификациялагандыгы жана Батыш философторунун илимдер классификациясына болгон таасири тууралуу сөз кылабыз.

Ачкыч сөздөр: Фараби, илимдер классификациясы, ислам философиясы, батыш дүйнөсү.

БАБАТАЕВ АБДИРАШИТ / КЫРГЫЗСТАН
ИСЛАМ ДҮЙНӨСҮНДӨ ЛОГИКА ИЛИМИНИН КАЛЫПТАНЫШЫ ЖАНА АЛЬ-
ФАРАБИНИН ЛОГИКА ИЛИМИНЕ КОШКОН САЛЫМЫ

Аннотация

Ислам ойлом тарыхында алгачкы логикага байланышкан изилдөөлөр Аристотелдин “Органон” деп аталган логика менен байланыштуу чыгармаларынын жана Порфирийдин Аристотелдин логикасына киришүү катарында жазган “Исагогика” аттуу чыгармасын араб тилине которуу менен башталган. Алгачкы мезгилдерде Ислам дүйнөсүндөгү логикага байланышкан изилдөөлөр Багдад мектеби жана Ассириялыктардын изилдөөлөрү менен тыгыз байланышта болгон. Андан кийинки убактарда өзгөчө Фарабинин мезгилинде Аристотелдин логикага байланышкан чыгармаларынын комментатору катары таанылган Александр

Афродисийский, Симпликий, Аммоний сыяктуу илимпоздордун эмгектери, Клавдий Гален жана аз да болсо стоиктердин бул тармактагы эмгектери ислам дүйнөсүндөгү логика илиминин өнүгүүсүнө салым кошкон. Ислам дүйнөсүндө Грек окумуштууларынан айырмаланып логика илимине байланыштуу көптөгөн башка терминдердин колдонулгандыгын жана логика илимине чон салым кошкондугун көрүүгө болот. Биз бул макалада X кылымда жашаган мусулман ойчулдар тарабынан логиканын табиятына байланыштуу талаш-тартыштарга, мусулман философтордун бул маселеге байланыштуу бири- бирине карама-каршы келген көз караштарына жана улуу ойчул Фарабинин логика илимине кошкон салымы тууралуу сөз кылабыз.

Ачкыч сөздөр: Ислам дүйнөсү, логика илими, логиканын калыптануусу, Фараби.

БАЗАРКУЛОВ САЙПИ / КЫРГЫЗСТАН ДААНЫШМАН ОЙЧУЛ НУРМОЛДО НАРКУЛ УУЛУНУН ТААЛИМ ТАРБИЯ ЖӨНҮНДӨГҮ ТҮШҮНҮКТӨРҮ

Аннотация

Кыргыз агартуусунун тарыхын С. Байгазиев соңку изилдөөлөрдүн жана тарыхый фактылардын натыйжасында Ишенаалы Арабаевдин жана Касым Тыныстановдон алда качан эле мурда Нурмолдо Наркул уулунан башталгандыгын баяндайт. Буга 1838-жылы Ала-Бука районунда жарык дүйнөгө келген тактуу акын Нурмолдо Наркул уулунун XIX кылымдагы жана XX кылымдын башындагы агартуучулук-педагогикалык ишмердигин көрсөтүү мүмкүн. Коммунисттик идеологиянын тушунда жазгыч жана төкмө акын, даанышман ойчул жана педагог Нурмолдо Наркул уулу тап душманы катары кара тизмеге алынып, ысымын атоого тыюу салынып, аты аталбай унутта калган. Нурмолдо тарыхта биринчи жолу мечит-мектепке, медресеге эне тилди, “Манасты”, кыргыз эл адабиятын киргизгендиги менен өзгөчөлөнүп турат. Нурмолдо Наркул уулу 1838-1920-жылдар арасында жашаган даанышман, ойчул жазгыч акын жана агартуучу болгон. Атасы Наркул, калган ата-бабаларын нары көздөй атаганда: Молдо Темир, Кара кычкач, Молдо кыргыз, Нурмухаммат, Молдо Сайпидин, Абасхан, Чурчар, Аличур болгондугу айтылат. Ата-теги хан ордолорунда, илим-билим борборлорунда, ислам динин изилдөөчүлөрүнөн болгондугу айтылат. Нурмолдо жашынан Коштерек кыштагында мечиттен сабатын ачып, кийин өз доорундагы таанымал болгон Намангандагы Молдо кыргыз медресесинде билимин улантат. Медресени аяктап, кайра эле медреседе узтаз/окутуучу болуп сабак бере баштайт. Андан кийин билимин тереңдетүү максатында Кашмир, Мекке-Мединада билим алгандыгы айтылат. Совет доорундагы молдолордун, ислам илимпоздорунун артынан куугунтук жүргүзгөн мезгилде кол жазмалары жоголуп, мезгил каарынан чочулаган туугандары, урпактары атайылап жоготкон учурлары да болгон. СССР мезгилинде Нурмолдо жөнүндө оозеки учкай гана айтылып, Жеңижок, Токтогул, дагы башкалар менен айтышканы гана эскерилип, ал да анын кемчил жагын көрсөтүү үчүн айтылчу. Эгемендүүлүк келгенден кийин «Замана», «Молдо кыргыз медресесиндеги ыр» (1997) аттуу чакан эки китеби жарык көргөн. Бул макалада Нурмолдо Наркул

уулунун таалим тарбияга карата айтылган көз караштары, медреселердеги окутуу тарбия иштериндеги өзгөчөлүгү менен бүгүнкү күндө диний билим берүүгө жана кыргыз билим берүү тарыхындагы жаңы усулдарды колдонуу жараянын ачып берүү максатталат.

Ачкыч сөздөр: Диний билим берүү, мечит, медресе, таалим-тарбия.

BİR ATILLA / TÜRKİYE

11. YÜZYILDA BİLİM VE TEKNOLOJİ: EL-BİRÛNÎ'NİN KATKILARI

Özet

Bilim Tarihinin kurucusu George Sarton (1884-1956) Ebu'l Reyhan Muhammet ibn Ahmet el-Bîrûnî'yi (973-1061) Orta Çağın en özgün bilim adamlarından biri kabul eder. Yazdığı Bilim Tarihine Giriş isimli devasa eserinde 11. yüzyılın ilk yarısını Bîrûnî Çağı olarak adlandırır. Bîrûnî günümüzde ulaşmayı başarmış bulunan önemli eserleri bulunur. Bunlar arasında bilimin kronolojik gelişimini irdeleyen Asarı bakiye, matematiksel coğrafyanın temellerini veren Emâkin, döneminin matematiksel bilimlerini ve astrolojik temelleri 570 soruda özetleyen Tefhim, bir bilim ve bilgiler ansiklopedisi niteliğindeki Kanûn, güneş saatlerinin kuramsal temellerini veren Gölge ve usturlapların yapım ve kullanımını konu edinen Usturlap kitapları sayılabilir. Bîrûnî ele aldığı matematiksel konuları bizim günümüzde anlamakta güçlük çektiğimiz ve izdüşüm yöntemini kullanarak çizdiği soyut şekillerden yararlanarak doğru bir şekilde yaklaşmakta ve yorumlamaktadır. Kanıtlarda tüm işlemler kelimelerle ifade edilmekte ve konunun hiçbir özel durumu göz ardı etmemektedir. Bulduğu sonuçlar günümüzde geçerli değerlerle uyum içindedir. Bîrûnî kendi geliştirdiği ölçü aletleri ve mekanizmalarda da çok başarılıdır. Bunlara ilişkin örnekler verilecek ve daha sonraki nesillere ne derece etkilediği tartışılacaktır.

BOKOŞOV CAMGIRBEK, BABATAYEV ABDİRASHIT / KIRGIZISTAN

FUAT SEZGİNE GÖRE İSLAM DÜNYASINDA BİLİMLERİN TEŞEKKÜLÜNDE ORTA ASYALI ÂLİMLERİN ROLÜ

Özet

Fuat Sezgin kendi çalışmalarında Orta Asya âlimleri diye vurgu yapmaz. O, Orta Asyalı âlimleri İslam dünyasında bilimlerin gelişimi başlığı altında ele alır. Ancak bakıldığı zaman İslam dünyasında felsefe ve bilimlerin teşekkülünde rol oynayan filozof ve âlimlerin bir kısmının Orta Asya kökenli olduğu görülür. Bunlar arasında Farabi, İbn Sina, Uluk Bey, Bîrûnî vb. Orta Asyalı âlimler de vardır. Bunlar o dönemin kültür ve bilim dili olan arap dili ile yazdıkları için Fuat Sezgin onları diğerleri ile birlikte Arap-İslam Bilimi başlığı altında ele almıştır. Bakıldığında bu âlimlerin bilim tarihi eserlerinde geniş şekilde ele alındığı görülür. Bizim bu bildiride Fuat Sezginin eserlerinde geçen Orta Asyalı âlimlerle ilgili konuları ve onların bilime olan katkılarını irdelemeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Fuat Sezgin, Orta Asya, Orta Asyalı Alimler, Bilimin Oluşumu, Bilime Katkıları.

Аннотация

Орто Азия чөлкөмүнөн чыккан атактуу аалымдардын ичинен Жусуп Баласагын өзгөчө орунду ээлейт. 1016-жылы Караханиддер мамлекетинин борбору болгон Баласагун шаарында туулган Жусуп Баласагын философия, математика, медицина, астрономия, астрология, көркөм өнөр, адабият, тил илими жана башка илимий тармактарынын өнүгүүсүнө зор салымын кошкон. Ал эми Жусуп Баласагынды дүйнөлүк маданиятка тааныткан чыгарма "Кутадгу билиг" (кырг. "Кут алчу билим" же "Кутту билим") чыгармасы болуп эсептелет. Бул докладыбызда "Кутадгу билиг" чыгармасынын негизинде Жусуп Баласагындын таалим тарбияга кошкон салымын ачып көрсөтүүгө аракет кылмакчыбыз. Муну менен катар, Жусуп Баласагындын таалим тарбия тууралуу идеялары менен учурдагы таалим тарбиянын ортосунда паралелдерди куруп, ал идеялардын актуалдуулугун аныктоого аракет жасайбыз. Доклад киришүүдөн жана үч бөлүктөн турат. Биринчи бөлүктө Жусуп Баласагындын өмүр баяны жана чыгармасы тууралуу маалымат беребиз. Экинчи бөлүктө Жусуп Баласагындын чыгармасын таалим тарбиялык өңүттө талдап чыгабыз. Үчүнчү бөлүктө болсо, Жусуп Баласагындын таалим тарбиялык идеяларынын учурдагы актуалдуулугун аныктайбыз.

Ачык сөздөр: Жусуп Баласагын, "Кутадгу билиг", таалим тарбия

COLDOŞOV ALTINBEK / KIRGIZISTAN**SİYASET FELSEFESİ AÇISINDAN FARABİNİN ERDEMLİ ŞEHİR/DEVLET MODELİ****Özet**

Bilindiği üzere Siyaset Bilimi siyasette “olanı” incelemeye ve siyasetin yasalarını bulmaya çalışırken, Siyaset Felsefesi ise siyasette olanı değil, “olması” gerekeni ele alır. Diğer bir deyişle Siyaset Felsefesi olması gereken yönetimler ya da devletleri iyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargıları çerçevesinde değerlendirir. Bu çerçevede Orta Asyalı bir filozof olarak El-Farabi'nin siyasal düşünceleri ve özellikle “Erdemli Şehir/Devlet” (Medinetü'l Fazıla) modelinin Siyaset Felsefesinde önemli yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada El-Farabi'nin “Erdemli Şehir/Devlet” modeli, Eski Yunan filozoflarından Platon'un “İdeal Devlet” modeli ile benzeştiği ve/veya ayrıldığı noktalar açısından incelenecektir. Ayrıca El-Farabi'nin “Erdemli Şehir/Devlet” modelinin Siyaset Felsefesine sağladığı katkılar değerlendirilecektir. Böylelikle bu çalışmada Batıdaki siyaset felsefesinin gelişiminde bir köprü vazifesi gören, Orta Asya'daki filozoflardan biri olarak El-Farabi'nin Siyaset Felsefesinin gelişimine sunduğu katkının altının çizilmesi amaçlanmaktadır.

ЖУМАБАЕВ МАКСАТ / КЫРГЫЗСТАН
ИБН ХАЛДУНДУН “АСАБИЯ” ТЕОРИЯСЫНЫН НЕГИЗИНДЕ
КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРЫНА АНАЛИЗ

Аннотация

Бул илимий макалада, Ислам дуйносүнө тарыхчы, социолог, философ, саясатчы жана илимпоз катары таанымал Ибн Халдундун асабия теориясы чечмеленип, бул теориянын негизинде Кыргыз мамлекетинин эгемендүүлүк мезгилиндеги саясий институттардын калыптынышы, уруучулук, регионалдык бөлүнүү, көчмөндүк аң-сезимдин социалдык өзгөрүү менен байланышы анализ жүргүзүлөт. Ибн Халдундун Асабия теориясы, коомдун социалдык өзгөрүүсүнүн динамикасын изилдөө методологиясын сунуштайт. Бул теорияда цивилизациялардын пайда болуп өнүгүүсү жана басандап кыйрашына себеп болгон факторлорду анализдейт. Асабия теориясы сөздүк мааниде уруу, белгилүү бир аймак же мамлекетте бир идеология, бир динге баш ийип жашаган адамдардын бирбирин колдоо аң-сезими жана улут түшүнүгү. Ибн Халдундун пикиринде асабия теориясы саясий окуялардын жана мамлекеттин негизин түзөт, ал эми коомдук окуялар мунун тегерегинде болуп өтөт. Асабия экиге бөлүнөт. Биринчиси тек менен байланыштуу асабия. Бир уруу, клан, туугандык. Экинчиси фактордук асабия, мында адамдарды бири-бири менен руханий баалуулуктар, идеология же доктриналар байланыштырып турат.

Ачкыч сөздөр: Ибн Халдун, асабия теориясы, социалдык өзгөрүү.

ЖУСУБАЛИЕВ АЛИ / КЫРГЫЗСТАН
САМАНИДДЕР МАМЛЕКЕТИ ДООРУНДА (875-999) ФЕРГАНА ӨРӨӨНҮНӨН
ЧЫККАН ААЛЫМДАР ЖАНА АЛАРДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫ

Аннотация

Фергана аймагынын илимий жана маданий абалы жөнүндө маалымат берүү үчүн биз көбүнчө Саманиддер мамлекети мезгилиндеги Ферганага көз жүгүртүүбүз зарыл. Себеби мындан мурунку мезгилге байланыштуу маалыматтар абдан эле аз. Саманиддер мамлекети мезгилинде илим алуу тили булактар жазгандай эле арап жана фарс тилдеринде болгон. Бул доордо түрк тилинин илим тили катары колдонулгандыгынан сөз кылуу бир аз кыйын. Себеби мында жашаган эл түрк тилдүү болсо да, фарс маданияты таасирдүү болгон. Бул болсо илгертен бери соодасатык мамилелеринин көбүнчө фарстар менен жасалуусунан улам болгон. Мындан сырткары жергиликтүү калктын көпчүлүгүн түрк элдери түзсө да, Саманид өкүмдарлары фарсчаны жана арапчаны үгүттөөлөрүнөн улам болгон. Бул мезгилде фарс тили көптөгөн арап тилиндеги сөздөр менен байып өнүгүүсүн уланткан. Саманиддерде сарай тили катары арапча колдонулган болсо, адабият тили катары фарс тили өнүгүүсүн уланткан. Борбор катары өкүм сүргөн Бухара, ошол мезгилде абдан өнүккөн. Ар тараптан келген илимпоздор жана искусство инсандарынын эң чоң борборуна айланган. Өкүмдарлар менен кошо алардын артынан ээрчиген алдыңкы инсандар аалымдарды жана өнөр адамдарын коргоого алышкан.

Ачкыч сөздөр: Фергана, аалым, ислам, чыгарма, Саманиддер.

Аннотация

Матуридий мазхабынын негиздөөчүсү Имам Матуриди күнүбүздө сунни мусулмандардын басымдуу бөлүгүнүн акыйдадагы имамы болуп саналат. Толук аты жөнү Абу Мансур Мухаммед б. Мухаммед б. Махмуд аль-Матуриди ас-Самаркандий. Өзбекстан мамлекетинин Самарканд облусуна караштуу Матурид кыштагында туулгандыктан “Матуриди” деп аталып калган. Матуриди боюнча тарыхый маалыматтарда канаттандыраарлык маалыматтар жок. Көпчүлүк аалымдар Матуридий боюнча эмгек жаратарда анын өмүр баяны жөнүндө маалыматтарды таба албагандыктарын айтышат. Кээ бир изилдөөчүлөр анын өмүр баяны атайын жаап жашырылган деген пикирлерде. Матуриди тарабынан жазылган эмгектер акыйда/калам менен чектелип калган эмес. Ал Ислам дининин бардык багыты боюнча жазган. Ага таандык делген он төрт китептин аты аталып келет. Эмгектеринин басымдуу бөлүгү басып алуу, көч (көчмөндүк), табигый кырсыктар, каржылык кыйынчылыктар ж. б. у. с. көптөгөн себептерден улам бизге чейин жеткен эмес.

DEMİRCİ MEHMET / TÜRKİYE**FUAT SEZGİN VE DİNİ İLİMLER TEFSİR İLMİ ÖRNEĞİ****Özet**

Prof. Dr. Fuat Sezgin, İslam bilimler tarihine yönelik çalışmalarının temelini ülkemizden ayrılmadan önce atmıştır. Hocası Helmut Ritter’in tavsiyesiyle İslam ilim tarihindeki en önemli klasik eserlerden birisi olan Taberi tefsirini incelemiştir. Bu inceleme onun sonraki ilim hayatına önemli ölçüde ışık tutmuştur. Sezgin bu çalışmasında İslam ilim geleneğinin mahiyetine yönelik önemli tespitler yapmış, daha sonra bu tefsirden hareketle Ebu Ubeyde ve Buhârî üzerinde doktora ve doçentlik çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmaların ardından Sezgin GAS olarak bilinen eserinin birinci cildini yayınlamış ve bu cildi Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi dini ilimlerin tarihine tahsis edilmiştir. Sezgin’in GAS’ta öncelikle ele alıp, doğuşunu ve gelişimini yakından takip ettiği ilim tefsirdir. Bu ilmin doğuşuna ve gelişimine ışık tutabilmek için dünyanın farklı kütüphanelerindeki pek çok yazma eseri incelemiş, bu ilmin kaynaklarına dair ayrıntılı bilgiler vermiştir. Sezgin’in ilk dönem eserlerden hareketle tefsir tarihine ilişkin çizmiş olduğu portre bu ilmin tarihine yönelik önemli açılımlar sağlayacak türdendir. Burada sunulan yöntem yardımıyla elimizde mevcut olmayan ilk dönem eserlerin yeniden inşası mümkün olacaktır.

ELİK SÜLEYMAN / TURKEY

FUAT SEZGİN'İN ARAP İSLAM BİLİM TARİHİ SÖYLEMİNE KARŞIN YAPISAL BİR ELEŞTİRİ OLARAK İSLAM BİLİMİ TARİHİ SÖYLEMİ

Özet

IX. ve XI. yüzyıllarda Merkezi Asya, Hindistan, Afganistan daha sonra Anadolu ve Balkanlar da etkili olan Türk bilim insanları oldukça yüksek bir bilim kültürü oluşturdular. Bu bölgeler de kurulan Türk İslam devletleri resmi yazışma dillerinde ve edebiyat üretimlerinde Farsçayı geliştirerek antik İran medeniyetinden daha zengin bir literatüre ulaşmıştır. Bu bağlam Arap asimilasyonu politikaları nedeniyle kaybolmaya yüz tutan Fars medeniyetinin yeniden dirilmesinde Türk hanedanlıklarının katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Maverünnehir ve Horasan da etkin olan Türk-Fars ortak bilim ve kültür üretiminin olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda Robert Canfield oluşan bu kültürü Türk-Fars İslam sentezi olarak adlandırmıştır. Fakat onun teorisi tartışmaya açıktır. Batı medeniyetiyle her hangi bir hesaplaşma sorunu olmayan Antik Fars medeniyeti iddiasında olan İran milliyetçiliği günümüzde Türklerin himayesinde gelişen bu ortak kültür ve bilim birikiminden Türklerin katkılarını ve varlıklarını göz ardı etme arzusundalar. Benzer şekilde Frederick Starr'ın Kayıp Aydınlanma başlığı altında sunduğu Orta Asya da ki bilim. ve aydınlanma hareketi Fars Şii unsurların bir mirası olarak gösterme çabası içinde olmuştur. Türkler İslamlaşmadan sonra mevcut bilim üretimlerini Arapça dilinde yazmayı tercih etmişlerdir. Bu anlayış tüm İslam bilim merkezlerinin de uyguladığı bir tavrıdır. Orta Asya bölgesinin diğer bilimsel havzalardan ayıran en önemli unsur, nazari ilimler olarak tasnif ettiğimiz fizik, kimya, biyoloji, matematik ve astronomi gibi bilimlere ağırlık verilmesidir. Tabii ki bu bölgede diğer dini ve felsefi bilimlere de yadsınamaz katkılar olmuştur. Çalışmada Fuat Sezgin'in bilim tarihi yazımında tabi olduğu Batı Oryantalist zihniyetin bir yansıması olarak Arap bilim tarihi ya da Fars bilim tarihi yazımlarının mantığı ve siyaseti kritik bir eleştiriye tabi tutulacaktır. Bundan dolayı Türklerin İslam kültür, sanat ve medeniyetine katkıları üzerinde durulacaktır. İnanılıyor ki oluşan bu bilim birikimi hem Türklerin hem de İslam medeniyetinin ortak bir paydası olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Arap İslam Bilimi, Türk-Fars İslam Bilimi, Nazari Bilimler, Dini Bilimler, Bilim Tarihi

EŞENKULOVA KIŞIMCAN / KIRGIZISTAN

GİYASEDDİN CEMŞİD EL-KÂŞÎ'NİN BİLİM TARİHİNDEKİ YERİ

Özet

Giyaseddin Cemşid el-Kâşî, Ortaçağ İslam aleminin önde gelen matematik ve astronomi alimlerinden biridir. Kaşan'da doğan el-Kâşî, Uluğ Bey'in davetiyle Semerkand'a gelerek hayatının sonuna kadar burada bilimsel faaliyetlere devam etmiştir. Matematik, astronomi ve astronomi aletleriyle ilgili eserler kaleme alan el-Kâşî, bu tip bilimsel çalışmalarının yanısıra Semerkand Rasathanesi'nin yapımı görevini üstlenmiştir. Rasathane aletlerinin hazırlanmasıyla bizzat ilgilenmiş, kısa sürede tamamlanan rasathanenin başına getirilen el-Kâşî, rasathanede gözlemler yaparak Zîc-i Uluğ Bey'in hazırlanmasında büyük katkılarda bulunmuştur. El-Kâşî'nin babasına yazmış olduğu iki mektubunun günümüze kadar gelmiş olması, Semerkand'daki bilimsel faaliyetler ve

rasathanedeki çalışmalar hakkında bilgi vermesi bakımından çok önem taşımaktadır. Bildiride el-Kâşî'nin eserlerinin ve babasına yazdığı iki mektubunun ışığında onun İslam medeniyetindeki bilimsel gelişmelere olan katkısı ve bilim tarihindeki yeri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Timurlular dervi, el-Kâşî, Semerkand Rasathanesi, rasathane aletleri, matematik, astronomi.

EŞENKULOVA KIŞIMCAN / KIRGIZISTAN İSLAM MEDENİYETİNDE EĞİTİM VE BİLİM KURUMLARININ BİLİMSEL GELİŞMELERDEKİ ROLÜ: TİMURLULAR ÖRNEĞİ

Özet

Her medeniyette olduğu gibi İslam medeniyetinin de kendine has bir özelliği ve gelişme serüveni vardır. Darü'l-Hikme, Beytü'l-Hikme, mektep, medrese, dârüşşifâ ve rasathane gibi eğitim ve bilim kurumlarının İslam medeniyetinin bilimsel ve kültürel gelişmelerinde azımsanmayacak kadar büyük rol oynadıkları malumdur. Bu tip eğitim ve bilim kurumları bir yandan bilimsel gelişmeleri biçimlendirirken diğer yandan da bilimdeki gelişmeler bu kurumları şekillendirmiştir. Bu anlamda eğitim ve bilim kurumlarındaki faaliyetler Timurlular döneminde de önemini kaybetmemiş, aksine bilimsel gelişmelere büyük katkı sağlamıştır. Timur'un payitahtı Semerkand'ı saray, mescit, medreseler, dârüşşifâ gibi mimarî yapıları inşa ettirerek bayındır hale getirmeye ve çeşitli bölgelerden bilim adamlarını getirterek orayı bir bilim ve kültür merkezi yapmaya çalışması bunun bariz örneklerinden biridir. Timurlular döneminde Semerkand, Buhara, Keş, Herat gibi şehirler medreselerin çokluğu ve bu medreselerde öğretim ve öğrenim görmek için gelen bilim adamlarına ve talebelere geniş imkanların sağlanmasıyla ün salmıştır. Gerek medreselerde gerekse rasathane gibi eğitim ve bilim kurumlarında çalışarak ulûm el-evâil alanlarında eserler vermiş olan Mevlana Kâşânî, Cemşid el-Kâşî, Kadızâde Rûmî, Ali Kuşçu, Fethullah Şirvânî gibi çok sayıdaki bilim adamları geleneksel bilim anlayışını devam ettirmekle beraber bilim tarihinde kayda değer önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada Timurlular dönemindeki eğitim ve bilim kurumlarının bilim tarihindeki rolü ve önemi tarihi kaynaklar ışığında ana hatlarıyla ortaya konulmaya ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam medeniyeti, Timurlular, rasathane, medrese, dârüşşifâ, ulûm el-evâil.

ГАЛМАМАТОВ АТАБЕК / КЫРГЫЗСТАН Хибатуллах ат-Түркистаний жана анын эмгектери

Аннотация

Хибатуллах ибн Ахмад ат-Түркистаний XIII кылымдын аяк чендери жана XIV кылымдын биринчи жарымында жашап өткөн ханафий-матуридий мазхабындагы аалымдардын бири. Бирок, тилекке каршы көп таанылбай келген. Калам жана фикх жаатында бир канча эмгектин ээси. Ошол эмгектеринен экөөсү гана азыркы күнгө чейин жетип келген. Алардын бири *Шарху Акидатум Тахавий*,

ал эми экинчиси *Табсиратул асрар фи шархил Манар*. Бул макаланын максаты Хибатуллах ат-Түркистанийдин өмүр таржымалы, илимий ишмердиги жана жазып калтырган эмгектерин таанытуу.

Ачык сөздөр: Хибатуллах, Түркистаний, акыйда, Тахавий, ханафий, матуридий.

GÖKALP YUSUF, ÇAŞAR HAKAN / TÜRKİYE FELSEFİ AKILCILIKTAN İLMİ AKILCILIĞA -İBN SİNA VE BİRÜNİ ÖRNEĞİ-

Özet

Orta Asya'da İslam'ın yayılma sürecinde pek çok bilim, felsefe, kültür ve dini merkez oluşmuştur. Bu merkezlerde yetişen çok sayıda bilim insanları ve filozoflar İslam Medeniyetine her alanda ciddi katkılarda bulunmuş ve çeşitli düşünce ekollerinin neşvü nema bulmasına imkân hazırlamışlardır. Şüphesiz yeni düşünce ekollerinin oluşmasında ve büyük bilim insanların yetişmesinde, bölgede kurulan ilk Müslüman Türk Devletleri ile diğer Müslüman devletlerin ilmi himaye edici tutumlarının büyük bir payı ve katkısı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu çerçevede, İslam bilim ve düşünce tarihinin en etkili şahsiyetlerinden olan İbn Sina (1037) ve Biruni (1061), İslam Medeniyetinin zirve asırları olarak nitelendirilen 10. yüzyıl ile 11. yüzyılda Orta Asya coğrafyasında yaşamış iki büyük bilim ve düşünce adamıdır. Tıp, tabii bilimler ve özellikle de felsefe alanında çok sayıda eserler vermiş olan İbn Sina, İslam Dünyasında "eş-Şeyhü'r-Reis", Batı Dünyasında ise "Filozofların Prensi" olarak tanınmıştır. Özellikle tıp alanındaki eserleri, Batı üniversitelerinde yüzyıllar boyunca ders kitabı olarak okutulmuş, Müslümanlar tarafından da söz konusu eserlere çok sayıda şerh ve haşiye kaleme alınmıştır. Ayrıca kendinden önceki mirastan faydalanarak kurmuş olduğu felsefi sistem, hem Batı dünyasında hem de İslam dünyasında uzunca bir süre etkili olmuştur. Batılı bilim tarihçilerinin yaşadığı asra ismini verdiği Biruni, astronomi, matematik, coğrafya, tıp, tabii ilimler ve dinler tarihi alanlarında hala geçerliliğini koruyan pek çok eser telif etmiştir. Her iki düşünürün çağdaş olmaları hasebiyle karşılıklı mektuplaşmaları olup, günümüze kadar gelmiştir. İbn Sina ve Biruni günümüzde de bilim felsefesinde önemini koruyan meseleleri bu mektuplaşmalarında tartışmışlardır. Biruni'nin deney ve gözlemi ön plana çıkartan ve Eflatun, Aristo temelli İbn Sina'nın temsil ettiği metafizik konulardaki eleştirel, bilimsel akılcı tutumu göze çarpmaktadır. İbn Sina'nın ise yapılan eleştirilere karşı verdiği cevaplarda felsefi akılcı bakış açısı müşahade edilmektedir. İbn Sina için felsefi akılcılık/rasyonalizm, Biruni için ise bilimsel akılcılık/rasyonalizm şeklinde ifade edebileceğimiz bu iki yaklaşım biçimi, akılcılık temelinde birleşmekle birlikte bazı yönlerden de ayrılmaktadır. Her ne kadar bazı değerlendirmelerde, Biruni'nin anlayışının İslam dünyasında geri planda kaldığı ifade edilse de; bizim kanaatimiz eşyayı ve olayları tasvir etmede her iki bakış açısının da etkili olduğu şeklindedir. Dahası bazı Müslüman bilim ve düşünce adamları her iki anlayışı şahıslarında toplamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, İbn Sina, Biruni, Akılcılık, Felsefe

GÜRBÜZ YUNUS EMRE / TÜRKİYE

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE İSLAM ÂLİMLERİNİN TARİH DERS KİTAPLARINDAKİ YERİ

Özet

Orta Asya’da özellikle 8. ve 16. yüzyıllar arasında kültürlerin kaynaşarak bilgilerin sentezlenmesi sayesinde dünya bilimine katkıda bulunan büyük bir zenginlik yaşanmıştır. İpek Yolunun merkezinde yer alan Orta Asya’da yerel kültürlerden kaynaklanan, ayrıca doğu, batı, kuzey ve güney akislerinden gelerek harmanlanan bilgiler, özellikle 8. yüzyıl sonrasında beraberinde taşıdığı antik dünyanın bilgisiyle İslam’ın bölgeye uzanması sayesinde, yeni bir ilmî sıçrama yaşanmasına neden olmuştur. Bu coğrafyada pek çok âlimin yetişmesinin temel nedeni farklı bilgileri, kültürleri, yaklaşımları karşılaştırarak yeni sentezlere ulaşabilmeleridir. Günümüzde bu üretimin tekrar canlandırılması öncelikle geçmişteki canlanmanın nedenlerini ortaya koyabilmekle mümkündür. Bunun sebeplerinden en önemlisi Orta Asya’nın Eski Dünya’nın bilgi birikiminin kavşak noktasında olması ve İran’dan, güneydeki Hindistan’dan, doğudaki Çin’den, kuzeyden akan Türk kavimlerinden, nihayetinde Araplar ve İslam aracılığıyla batıdan gelen Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Yunan ve Roma’ya dayanan bilgilere açıklığıdır. Avrasya’nın merkezindeki ticaret yolları sayesinde maddî ve manevî olarak zenginleşen bu bölgede tüm bilgi birikimi din, kültür, coğrafya farkı tanımaksızın açık fikirlilikle değerlendirilebilmiştir. Bu çalışmada günümüzde bu birikimin ne ölçüde sahiplenildiğine bakılacaktır. Eğer geçmişteki ilmî zenginlik tüm bilgi kaynaklarının sahiplenilmesi ile ortaya çıkabilmişse, günümüzde de geçmişteki ortak, bölgesel bilgi kaynaklarının ne kadar kucaklandığı hayati bir öneme sahiptir. Bunun tespit edilebilmesi için burada tarih eğitimi aracılığıyla genç kuşaklara geçmişteki ilmî zenginliğin ne kadarının aktarıldığı ve eğitimdeki bu bilgi aktarımında belirleyici faktörün olduğu incelenecektir. Orta Asya cumhuriyetleri ve Azerbaycan gibi Sovyet sonrası cumhuriyetlerde tarih eğitiminde iki tür tarih dersi vardır. Bunlar vatan tarihi ve dünya tarihi olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada her bir ülkenin kendi tarihi olarak gördüğü ülke tarihi ders kitaplarına bakılarak, ülkelerin hangi İslam âlimlerini kendi geçmişlerinin parçası olarak gördükleri, dolayısıyla kendilerini mirasçısı olarak kabul ettikleri veya örnek olarak gösterdikleri âlimlerin kimler olduğu çikartılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Kimlik, Tarih Eğitimi, Türk Dünyası

ISAKOV BAKTİBEK / KIRGIZİSTAN

SEYF AD-DİN AHSİKENDİ’NİN ESERİNDE TOPLUMSAL YAPI

Özet

Seyf ad-Din Ahsikendi, Aksı şehrinde doğmuş ve *Mecmû’ ü’ t-tevârih* adlı eseri ile ünlü bilim adamı olmuştur. Ahsikendi’nin XVI. yüzyıla ait *Mecmû’ ü’ t-tevârih* adlı eseri bugünkü bir çok Orta Asya Türk halklarının tarihi ve boy yapıları için önemli bir kaynak eseridir. Örneğin, bu eserde bugünkü Kırgızların toplumsal yapısını oluşturan *uruu tüzülüşü* (boy yapısı) ile ilgili bilgiler bulunur ve bugünkü Kırgız boyları arasından 23 boyun ismi sayılır. Net olarak *Monoldor* (Moğollar), *Kandı* (Kanglı), *Nayman*, *Kıpçak*, *Azık* (Az), *Saruu* (Sarığ), *Kıtay* (Kidan), *Döölös* (Töles), *Noygut* ve *Kesek* adıyla bilinen

bugünkü Kırgız boyların isimleri, ilk olarak söz konusu kaynakta zikredilmektedir. Söz konusu makale, Seyf ad-Din Ahsikendi'nin *Mecmû' ü't-tevârihte* verilen Kırgız ve diğer Orta Asya Türk halklarının boy yapılarını diğer eserler ile karşılaştırarak analize edecektir.

KAÇAR MUSTAFA / TÜRKİYE **İSLAM COĞRAFYACILARININ DÜNYA'YA BAKIŞI**

Özet

Prehistoryadaki animistik doğa, Antik Yunan dönemindeki “ideal evren” yaklaşımından farklı olarak, İslam alimleri tarafından yaratılan evreni keşfetmeye yönelik temel bilim yaklaşımı, modern çağın başlangıcı olmuştur. Deneme ve gözlem için yeni bilim metodolojisinin ortaya çıkışı, yeni bir medeniyet paradigmasının ortaya çıkmasıdır. Eski Yunanistan'da Dünya'nın boyutunun ölçülmesi rasyonel bir temelde gerçekleştirilirken, Halife al-Me'mun tarafından kurulan Bayt al-Hikme'deki bir grup akademisyenin coğrafyada yeni bir metodoloji ortaya koymuşlardır. 9. yüzyılda Bağdat'ta çölde bir meridyenin gerçek uzunluğu ve dünyanın büyüklüğü hesaplandı. Ayarladı. İslam alimleri, İslam ülkelerini içeren Atlasları hazırlamakla daha fazla ilgileniyorlardı. Tabii ki, bu çaba birçok dünya haritasının çizilmesini sağlamıştır. Bilimsel bir heyet tarafından çizilen harita, özellikle 9. yüzyılın başlarında Muhammed Musa el-Harezmi tarafından çizildi. Daha sonra El-Balkhi Okulu, El-Makdisi, El-İstakhri, Ibn Havkal ile başlayarak El-Birunî 10. -11 gibi seyahat ve deneyimlerine dayanarak, Surat al-Arz haritaları veya birçok Mamalik va'l-Masalik adı altında kitaplar yazdılar, Rub'-ı Maskûn atlasları hazırladılar. 12. yüzyıldan itibaren Haçlı saldırılarını takiben İslam medeniyetinin tüm zenginliklerini Batı'ya transfer eden Latin-Hristiyanlar da coğrafya ve haritacılık bilimiyle ilgilenmeye başladılar. 15. yüzyılın sonunda bu ilgi onlara Yeni Dünya Kıtası'nın keşfini hazırlayan en önemli bilimsel altyapıyı sağlayacaktır. Özellikle Sicilya'daki Norman II. Roger tarafından büyük İslami coğrafyacı Muhammed El İdrisi'nin başkanlığında kurulan bir komite tarafından 70 harita ve olan *Kitab nuzhat al-mushtaq* adlı kitap hazırlandı ve bilim dünyasında modern coğrafya ve haritacılık alanında bir dünya haritası oluşturmayı mümkün kıldı. . Bu dünya haritalarının matematiksel, topografik ve sosyal analizi, İslam bilim adamlarının dünyaya bakışlarını ortaya koyuyor. Bu “gerçekçi dünya” kavramıdır.

КАДЫРОВ МЕДЕРБЕК, ЗУУРИДИНОВ ӨСКӨН / KIRGIZISTAN **ЖАМАЛ КАРШИНИН “АЛ-МУЛХАКАТ БИ-С-СУРАХ” АТТУУ ЭМГЕГИНИН** **АНАЛИЗИ**

Аннотация

Илим чөйрөсүндө Жамал Карши деген лакап ат менен белгилүү болгон Абу-л-Фадл Мухаммед ибн Умар ибн Халид 1230-1231-жылы Алмалыкта туулган. Ал, 1282-жылы Абу Наср Исмаил ибн Хаммад ал-Жавхаринин “ас-Сурах” аттуу эмгегин арап тилинен фарс тилине которуп, арапча-фарсча түшүндүрмө сөздүк кылып кайрадан жазып, “ас-Сурах мин ас-сихах” деп атаган. Кийинчерээк автор өзүнүн биринчи эмгегине кошумча түшүндүрмөлөрдү жазган. Бул эмгеги “ал-

Мулхакат би-с-сурах” деп аталып, 41 бөлүмдөн турат. ал-Мулхакат-би-с-сурахта ошол учурдагы Орто Азиядагы ири шаарлар, белгилүү дин аалымдары, Монгол хандары, Караханиддер тууралуу кызыктуу маалыматтар камтылган. Аталган эмгек филологдор, тарыхчылар жана чыгыш таануучулар үчүн баа жеткис булактардын катарын толуктайт.

КАЛИЕВА КАНЫКЕЙ / КЫРГЫЗСТАН

КАЛЫГУЛ БАЙ УУЛУ: ООЗЕКИ ПОЭЗИЯДАГЫ АЯЛДАРДЫН БИЛИМ АЛУУ МАСЕЛЕСИ ЖАНА АНЫН СОЦИАЛДЫК ЖАШООГО ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Аннотация

Макалада оозеки поэзиядагы аялдардын билим алуу маселесинин чагылдырылышы жана анын социалдык жашоого тийгизген таасири, ошондой эле көз карандысыздыкка ээ болгон пост-советтик Кыргызстандагы аялдардын иденттүүлүгүнө тийгизген таасири жөнүндө сөз болот. Улуу ойчул, акын, философ Калыгул Бай уулунун ырларында чагылдырылган көйгөйлүү маселелерге көңүл буруу менен, макалада кыргыз оозеки адабиятында гана эмес, социалдык, саясий, жана философиялык чөлкөмдө да таанымал болгон улуу акындын чыгармачылыгы жөнүндө сөз болот. Анын философиялык, эргүү берүүчү ырларында аялдарга арналган ырлары өзгөчө орунда турат. Калыгул аялдардын жоопкерчилиги жөнүндө өз пикирин билдирүү менен менен мындай милдет аялдардын алсыздыгынан же аял болгондугунан эмес, алардын акылмандыгынан улам берилээрин эскертет. Кыргыз акын поэзиясын түзүү менен Калыгул кыргыз тарыхында өзгөчө орунга ээ, ырлары аркылуу бизге жеткен даанышман насааты азыркы күндө да актуалдуулугун жоготпойт. Калыгулдун эл биримдиги, тагдыр, жашоо жөнүндөгү ырлары кыргыз элинин мурасы катары эсептелинет. Кыргыз окумуштууларынын изилдөөсүндө Калыгул Бай уулу Орто Азиянын суфисттик ой жүгүртүүчү философиялык багытынын өкүлү катары эсептелинет. Калыгулдун көсөм ырларын муундан муунга өтүүчү билимге үндөгөн мурас катары кабыл алып, анын жашоо, акыр заман, акылмандык, Кыргыз элинин Кокон хандыгы жана Орусия мамлекети менен байланышы жөнүндөгү ырларын көчмөн кыргыз элин билим алууга чакыруучу, жарыкчылыкка, сабаттуулукка үндөөчү акындар поэзиясынын түйүнү катары кабыл алсак болот. Калыгул Бай уулунун 19-20-кылымдарда пайда болгон кыргыз акындарына тийгизген таасири да зор. Калыгул көрөгөчтүгү менен азыркы убактагы жашоонун кандай болоорун 1800-жылдарда эле ырлары менен айтып кеткен. Кыргыз элинин билим алуу, билим берүү маселелерин чагылдыруу менен бирге илим-билимдин кыргыз аялдарынын иденттүүлүгүнө тийгизген таасири, ошондой эле Калыгул Бай уулунун аялдардын тагдыры, абалы, алардын ички дүйнөсү, ой-максаттары, кыялдары жөнүндө жазган ырлары макалада ар тараптан изилдөөгө алынат.

Ачкыч сөздөр: Калыгул, оозеки поэзия, аялдар маселеси, иденттүүлүк, маданий экспрессия, пост-советтик.

DAYAN KAMALÎ / İRAN

MUNTAHABÜ'T-TEVÂRİH-İ MU'İNÎ'NİN ÖNEMİ VE TARİHİ KAYNAK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

İlk kez Fransız tarihçi Jean Aubin tarafından yayımlanan (1957) ve *Mu'înü'd-dîn Natanzî* tarafından Farsça kaleme alınmış olan (1413) *Muntahabü't-tevârih-i Mu'înî* adlı eser Türk tarihi açısından önemli bilgiler içermektedir. Günümüzde de nadide kaynak eserlerden biri olarak kabul edilen bu eserde sırasıyla Şebânkâre melikleri, Hürmüz Melikleri, Karahıtay Sultanları, Yezd Melikleri, Luristân Melikleri, Cuci Han'ın Çocukları, Çağatay Nesli, Hülâgü Han Tabakası, Toga Timurlular, Azerbaycan, Irak ve Fars'taki Çoban Oğulları, İncü Oğulları, Muzaffer Oğulları ve Maverâünnehir civarında hüküm sürmüş olan emirler ile ilgili bölümlerin yer almaktadır. Ayrıca eserde Timur'un tarihine de etraflıca değinilmektedir.

Yine eserin içeriği incelendiğinde Altın Orda, İran'ın güneyi ve o dönemdeki Hürmüz şehri yani günümüz Hürmüz boğazının bulunduğu bölge ile ilgili verdiği nadide bilgilerin eseri diğer tarihi kaynak eserlerden ayırdığı görülmektedir.

Bu kıymetli eser Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi projesi olarak Farsçadan Türkçeye aktarılmış ve böylece Türk bilim dünyasının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Müntehabü't-Tevârih-i Mu'înî*, *Mu'înü'd-dîn Natanzî*, *Altın Orda*, *Moğollar Dönemi*, *Timur Dönemi*.

КАСИЕВА АИДА /КЫРГЫЗСТАН

«КУТАДГУ БИЛИГ»: ТҮРК ФИЛОСОФИЯСЫНЫН КӨӨНӨРБӨС МУРАСЫ

Аннотация

Бул макала Жусуп Баласагындын түрк дүйнөсүнүн маданиятынын туу чокусунун башаттарында жаралган, эң белгилүү жана таасирдүү деп таанылган «Кутадгу билиг» дастанына арналат. Аталган чыгарманын мазмуну ошол доордогу коомчулук тарабынан колдонулган моралдык-этикалык эрежелерди жана жашоо тарзынын нормаларын өзүнө камтыйт. Бүгүн улуу ойчулдун тили жана ойлору канча кылым өтсө да, өзгөчө мааниге ээ жана чыгармада камтылган баалуулуктарф өзгөрбөстөн бүгүнкү маданиятыбызда өз ордун таап, түрк дүйнөсүнүн философиясын чагылдырып турат. Мындан улам, бул макаланын максаты – «Кутадгу билиг» дастанындагы негизги философиялык тенденцияларды баяндоо жана анын мазмунунда камтылган аксиологиялык өзгөчөлүктөрдү илимий көз караштан иликтөө.

Ачкыч сөздөр: Кутадгу билиг, Жусуп Баласагын, Юсуф Хасс Хажиб, аксиологиялык өзгөчөлүк, түрк дүйнөсү.

KOCABIYİK NILÜFER ÖZTÜRK / TÜRKİYE

KADI SİRACEDDİN EL-URMEVİ'NİN BEYANU'L-HAK İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özet

7/13. yüzyıl İslam düşüncesinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan Ebu's-Senâ Siraceddin Mahmud b. Ebî Bekr el-Urmevî eş-Şafî'nin 594/1198 yılında Azerbaycan'ın Urmiye kentinde doğduğu ve 682/1283 yılında Konya'da vefat ettiği bilinmektedir. Ürmevî'nin doğumundan önce İslamlaşma sürecini tamamlayan ve günümüzde İran'ın Azerbaycan sınırında kalan Urmiye kenti Orta Asya ile Anadolu coğrafyası arasında bir geçiş noktasıdır. Bu bölgede yetişen çok sayıda alim gibi eserleri ve görüşleriyle itibar gören Siraceddin el-Urmevi ilmi faaliyetlerinin yanı sıra Selçuklu devletinde kadı olarak da görev almıştır. İlim öğrenmek amacıyla seyahatlerde bulunan el-Urmevi'nin Musul'da Fahreddin Razi'nin de öğrencisi olduğu ileri sürülen meşhur müderris Kemaleddin b. Yunus'dan ders alması Felsefî birikimine büyük katkı sağlamıştır. Razi ekolüne bağlı bir düşünür olan El-Urmevi, bu ekolün Anadolu'daki ilk temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Vefat edinceye kadar hem kadılık hem de müderrislik görevine devam Urmevî'nin kalam, fıkıh, felsefe ve mantık gibi ilimlerde yazılmış çok sayıda eseri bulunmaktadır. Aklî ve naklî bütün ilimlerde ikinci bir Şâfî olduğu ifade edilen el-Urmevî hakkında büyük kadı, din ve milletin meşalesi gibi yorumlar yapıldığı görülmektedir. Felsefede İbn Sina-Razi, kelamda Razi ve fıkıhta da Gazalî-Râzî çizgisini takip eden el-Urmevî, özellikle medreselerde de okutulmak üzere Beyanû'l-Hakk'ın bir özeti niteliğinde olan Metalî'û'l-Envar isimli eseri kaleme almıştır. Söz konusu bu eser Osmanlı'nın mantık-felsefe-kelâm geleneğine büyük katkı sağlamıştır. Beyanû'l-Hak, Siraceddin el-Urmevî'nin mantık ve metafizik konularındaki görüşlerini ihtiva etmektedir. Söz konusu eser onun mantık ilminde çok ileri bir seviyede olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. El-Urmevî mantığın bütün konularını bu eserinde ele almakla kalmayıp onları oldukça geniş bir şekilde incelemektedir. Bu eserde el-Urmevî, İbn Sina ve Fahreddin er-Razi'nin görüşlerine değinerek, onların herhangi bir konuda eksikliğini, hatasını ifade etmiş ve kendi görüşünü ortaya koymuştur. Beyanû'l-Hakk'ın hakiki bilimler bölümü dört alt başlıkta incelenmiştir. Bunlar, genel kavramlar (el-umûru'l-âmmeh), arazlar, cevherler ve ilahiyat. Genel Kavramlar bölümünde varlık, yokluk, mahiyet, hudüs, kıdem, cevher, araz gibi daha sonraki bölümlerde kullanılacak kavramlar analiz edilmektedir. Arazlar bölümünde ise mantıktan dışarıda bırakılan on kategori, illiyet doktrini, hareket ve zaman yer almaktadır. Cevherler bölümünde, cismin tanımından yola çıkarak âlemi oluşturan basit ve bileşik cisimler, atom, psikoloji, mead ve akıl konuları yer almaktadır. İlahiyat'ta ise zorunlu (vacip) varlığın ispatı, sıfatları ve fiilleri tartışılmaktadır. Henüz yazma halinde bulunan bu eser üzerine çalışmalarımız devam etmektedir.

Anahtar kelimeler: el-Urmevi, Beyanû'l-Hak, Metafizik, Mantık, Felsefe

Аннотация

Современная цивилизация обязана учеными, писателями и исследователями за ее высокий уровень развития. Научные исследования и успехи ценного исследователя Фуата Сезгина освещают прошлое человечества и путь в будущее. На фоне его работ особое значение имеет научная деятельность всемирно известного азербайджанского ученого Насирадина Туси. Насирадин Туси был выдающимся азербайджанским ученым, общественным деятелем и писателем XIII века. Его имя часто используется как символ науки. Он был глубоко заинтересован различными областями науки, и более 100 его серьезных работ были посвящены астрономии, математике, физике, медицине, философии, этике, логике и другим областям. В то время турки правили всей областью Востока, а территория современного Ирана фактически была известна как тюркское, турецкое государство также славилось, как государство турков. Сначала он изучал религиоведение и право. Его работы в сфере этики тоже значительны. Туси написал «Ахлаки-Насири», который впоследствии стал очень знаменитым. В этой книге была возвышена мораль и чистота тюркско-мусульманских народов. Одним из важных достижений Туси для исламско-турецкой цивилизации и мировой науки стало строительство большой обсерватории в Мараге. Медресе, которое функционировало в обсерватории, изучало все области знаний, научных, религиозных, философских и социально-политических учений того времени. Библиотека Марагинской обсерватории содержала около 400 000 книг из разных стран. Эта обсерватория опережала всю знаменитую обсерваторию Востока по своей структуре, объему и научным исследованиям. В целом, здесь работало около 100 ученых и были разработаны точные приборы для астрономических наблюдений. В математике работы Туси сыграли важную роль в развитии геометрии и тригонометрии не только на Востоке, но и в Европе. Впервые в истории мировой науки тригонометрия в его работах рассматривалась как самостоятельное научное направление. Эта брошюра была переведена на английский, русский и французский языки. Его литературное творчество также привлекает внимание. Выдающийся ученый также занимался художественным творчеством. Хотя он посвятил свои таланты более точным наукам, однако, при этом он был автором многочисленных работ в области поэзии. Туси занимался теорией поэзии и практическим строительством. Его талант заключается в том, что свои научные мышления он выразил с помощью литературных методов и художественного языка. А его ученость ещё более впечатляющая. Творчество Туси внесло большой вклад в развитие мировой науки и культуры. Можно с уверенностью сказать, что пройдут годы, и будут написаны новые научные труды и монографии о развитии человеческой цивилизации в средние века. В процессе создания этих работ работы Фуата Сезгина станут маяком.

МАНАШОВ МИРЛАН / КЫРГЫЗСТАН

ПРОБЛЕМА ЦЕННОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИИ Ю. БАЛАСАГУНИ “КУТАДГУ БИЛИГ”

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема понятия *ценности* в философской мысли средневековых тюрков. Понятия “ценность” хорошо отображена в произведении караханидского поэта и политического деятеля Жусупа Баласагына “Кутадгу Билиг”. Автор данной статьи попытается проанализировать особенности подходов, принципов и идей в философских взглядах Ж. Баласагына.

Ключевые слова: ценность, Кутадгу Билиг, Жусуп Баласагын, восточная философия и т. д.

MUMİNOV AŞIRBEK / ÖZBEKİSTAN

KARAHANLILAR DÖNEMİ SEMERKANT’TA BİLİMSEL FAALİYETLERİN ARTMASI

Özet

Karahanlılar döneminde (992-1211) Orta Asya’da Hanefî alimlerin çalışmaları neticesi akademik araştırmalarda artış olduğu bilinmektedir. Bu döneme ait çalışmalarla ilgili olarak 1973’te Saffet Bilhan, 1976’da Yusuf Ziya Kavakcı ve 1991’de Qays Al-i Qays tarafından eserler ortaya konmuştur. Samanoğulları döneminden (874-992) bugüne kadar gelmiş olan eserler incelendiğinde konuların hadisler çerçevesinde ortaya konduğu görülmektedir. Temelde hanefî ve şafîî olarak iki grup arasında gerçekleşen tartışmalar bu eserlere de yansımıştır. Samanoğulları iki grup arasındaki bu durumdan kendi manevi denge politikasını oluşturmada istifade etmiştir. Ancak daha sonra Karahanlılar döneminde bu durum değişiklik göstermiştir. IRCICA tarafından yayınlanan kaynak eserde bu değişiklik ortaya konmuştur. Bu eserde Semerkant’ta bulunan 239 mezar taşı incelenmiştir. Bunlardan 156’sının tarihi olup, 83’ünün tarihi yoktur. Tarihi olanlardan 123’ü XII. yüzyıla; 26’sı XIII. yüzyıla aittir. Mezar taşlarında bazı kelimelerin sıkça kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan biri “garip” kelimesidir. Çalışmanın başlarında bu kelimeye ilk olarak “mütevazî”, “çaresiz” anlamı verilmişken daha sonra aslında bu kelimenin “yabancı”, “dini yaymak için gurbete giden” anlamında kullanıldığı anlaşılmıştır. Mezar taşlarının incelenmesi neticesinde Semerkant’ta dini açıdan önem arzeden yedi ayrı alim grubunun olduğu belirlenmiştir.

1. Güney Suğd’dan (Keş, Nesef, Pezde) gelen ilk grup.

2. Türkistan’dan (İsficab, Şelcikes, Balasagun) gelen ikinci grup.

3. Fergana vadisinden gelen üçüncü grup.

Diğer dört grup ise Belh, Merv, Nisabur ve Bağdat’tan gelmiştir.

Samanoğullarından farklı olarak Karahanlılarda bulunan yerli ve dışarıdan gelmiş olan hanefî alimleri arasındaki yarış neticesi yeni eserler ortaya çıkmıştır. Mesela Nesefî olan Abu-l-Yusr el-Pazdawi, Abu-l-Mu’in en-Nasafî, Fahr el-İslam el-Pazdawi ve diğerlerinin çalışmaları neticesinde Ebu Mansur el-Maturidi öğretileri yeniden gündeme getirilmiştir. Ayrıca Türkistan’dan gelen ikinci grup ulema, hanefî mezhebi kaidelerini şafîî mezhebi metodundan faydalanarak canlandırdılar. Bu ulema mezartaşlarında (Q-102,

Q-142, Q-197, Q-202) “iki mezhep uzmanı” veya “iki ekolün bilgisi sahibi” olarak geçmektedir. Karahanlılar döneminde İsbicabi, Orta Asya’da daha önce çok az bilinen Ebu Cafer et-Tahavi’nin fıkıh eserini “Şerh Muhtasar et-Tahavi” olarak yayınlamıştır. İsbicabi’nin bu eseri daha sonra Kasani tarafından “Bada’i’ es-Sana’i’ fi-tartib eş-Şara’i’ ” ismiyle yeniden düzenlenmiştir. Aynı çalışma, Bahatüddin el-İsbicabi tarafından “Zad el-Fukaha’ ” ya da “Şerh Muhtasar el-Kuduri” eseriyle daha da geliştirilmiştir. Orta Asya’da bu tür eserler tüm mezhep öğretilerinden istifade edilerek hazırlanmasına bağlı olarak artış göstermiştir. Ayrıca her politik değişimde ulema grupları da değiştiğinden yeni eserler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her dönem için yeni çalışmaların yapılması gerekmektedir.

HAZARBAEVA BATMA / KIRGYZSTAN

KIRGYZSTAN AYMAĞINDAĞY MUSULMAN OKUU JAYLARı (XIXK. EKINCHI JARıMYı - XXX. BASHı)

Аннотация

XIX кылымдын экинчи жарымынан тарта Кыргызстандын Россияга каратылышы менен орус-тузем мектептери менен катар эле мусулман окуу жайлары ачылып, жергиликтүү калкка жаңыдан ишке кирген орус-тузем мектептери мусулманчылыктан алыстаткан “каапыр” жана келгиндердин саясаты катары бааланган. Мындай мусулман мектептер өз учурунда Кыргызстандын аймагында басымдуулук кылып, ата-энелер, балдар жана жергиликтүү калк үчүн актуалдуу болуп келген. Анткени мындай мектептер өз кезегинде башталгыч билимден тарта жогорку билимге чейинки деңгээлде, мусулманчылык система менен жергиликтүүлөрдүн кат сабатын ачып, Орто Азияда орус-тузем мектептерине атаандаш боло алган.

ORÇAN MUSTAFA / TÜRKİYE

**MAX WEBER’DEN ÖNCE EBU’R-RAYHAN MUHAMMED B. AHMED EL-BİRÜNİ:
KAST SİSTEMİ**

Özet

10. ve 11. yüzyılda yaşayan astronomi, matematik, coğrafya, fizik, tarih, dinler tarihi gibi bilimler üzerine çalışan yeraltı ve maden bilimi konusunda ilk çalışmaları yapan Biruni’nin fen, mühendislik ve tarih gibi alanlarda yapmış olduğu meşhur çalışmaları olduğu bilirse de onun etnoloji, ve sosyoloji gibi alanlarda yaptığı çalışmalar fen ve mühendislik gibi alanların gölgesinde kalmış ünlü bir isim olduğu anlaşılmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında yaşayan Max Weber’in Batıda sosyolojiye kazandırdığı Hindistan toplumunda kast sistemini belki de dünya sosyal bilimine çok erken dönemde kazandıran ilk bilgidir. Tahkikül ma li’l Hind adlı yazmış olduğu kapsamlı eseriyle El Biruni Sanskripteği öğrenip Hindistan toplumunu bizzat yerinde görüp inceleyerek, belli bir süre orada yaşayarak/katılımcı gözlem yaparak kapsamlı bir şekilde araştırma gerçekleştirmiştir. Ayrıca sosyolojinin Avrupa’da kurucularından kabul edilen Saint Simon ve Karl Marx’dan önce toplum yapısında sosyal tabakalaşmanın

önemini ve toplumsal sonuçlarını belirtmesi, Avrupa merkezli yaklaşımları ciddi ölçüde yanlışlamaktadır. Bu çalışmanın asıl amacı, sanayileşme ve modernleşme döneminden yaklaşık 700 yıl önce, Alman sosyologlarından ve sosyolojinin kurucu isimleri arasında yer alan Max Weber'den ise 800 yılı aşkın zamandan önce Hint kültür ve gündelik hayatını, gelenek ve göreneklerini, hayat anlayışlarını araştırarak, dünyanın en ilginç sosyal tabakalaşma modelini ilk önce Müslüman dünyasına sonra ise dünyayla tanıştıran ilk kişinin Biruni olduğu iddiası olacaktır. Dolayısıyla Tahkikül ma li'l Hind adlı eserinde 21. yüzyıldan baktığımızda İbn Haldun'un bizzat Umran ilmi diye yeni bir bilim dalını kurduğunu belirttiği sosyoloji adını yada başka bir ad kullanmadan ama bütün çalışmalarını bilimsel yaklaşım ve yöntemle şaşırtıcı bir şekilde kullandığını gösteren önemli bulgulara rastlanmıştır. Çalışmada bu bulguların detayları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Biruni, Max Weber, Kast Sistemi, Sosyal Tabakalaşma, Sosyal Sınıf.

ÖÇAL ŞAMİL / TÜRKİYE

İSLAM DÜNYASINDA GAZALİ SONRASINDA BİLİM VE FELSEFENİN TEMELLÜKÜ

Özet

Müslüman bilim adamlarının hepsi filozof olmasa da İslam Bilim Tarihini Felsefe ve Düşünce tarihinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü felsefe kadim dönemlerden itibaren birçok bilimsel disiplini de kapsayan cins isim olarak kullanılıyordu. Felsefe diğer yandan özel bir bilgi edinme tarzı olarak algılanıyordu. Gazali'nin filozoflara yönelik eleştirilerinin İslam dünyasında felsefe ve bilim ve eleştirel düşüncenin gerilemesine yol açtığı yolundaki yaygın bir anlayış vardır. Buna rağmen Gazali sonrasına dair bilimsel ve felsefi düşüncenin gerilmesine dair getirilen deliller çok güçlü ve ikna edici görünmemektedir. Bilimsel ve felsefi çalışmaların Gazali sonrası dönemde kesintiye uğradığına dair elimizde yeterli veri bulunmamakta aksine, artarak devam ettiğine çeşitlendiğine dair önemli bulguların olduğunu söylemek mümkündür. Bu yazıda Gazali dönemi sonrasında bilim ve felsefi çalışmaların durumu ve bu alanlarda ortaya çıkan yeni yönelimler ele alınıp irdelenecektir. Yazıda cevap aranacak temel sorular şunlar olacaktır: Gazali'nin felsefe karşıtı söylemlerinin etkisini ölçmek için kullanılması gereken yöntemler nelerdir? Gazali'den sonra dini ve aklı ilimlerde ortaya çıkan yeni yönelimler nedir? Gazali'nin eleştirilerine karşı oluşan karşı-eleştiriler neden yeteri kadar etkili olamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Gazali, bilim, felsefe, temellük

ÖNAL SEMA / TÜRKİYE

FUAT SEZGİNE GÖRE DOĞU VE BATI MEDENİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Özet

İslam Medeniyeti, antikçağ medeniyeti ile bugünkü batı medeniyeti arasında bağlayıcı olmuştur. İslam Medeniyeti çeviriler yoluyla Avrupa medeniyetine geçirilmiştir.

Bu döneme XII. yy Rönesansı adı verilmiştir. Fuat Sezgin'e göre modern bilimler tarihinin 300 yıl kadar bir geçmişi vardır. Avrupalılar XVII. yüzyıldan itibaren kendilerini İslam dünyasından üstün görmeye başladılar. Buna göre Avrupa'da XII. yudan itibaren başlayan ilmi kalkınmanın doğrudan doğruya eski Yunan bilimlerinin Latince'ye çevrilmesinden kaynaklandığı düşünülüyordu. Birçok ilim adamı tarafından bu durumun tarihi gerçeklere aykırı olduğu gösterilmesine rağmen Batı dünyasında buna inanılıyordu. Batı etkisinde olan birçok İslam dünyasında da böyle olduğu sanılıyordu. Bununla ilgili olarak Fuat Sezgin Bilimler tarihinde iki önemli gerçeğe değinmiştir: Bunlardan birincisi Avrupa'da XVII. yüzyıla kadar kaynak anma kavramı yoktu. Arapça'dan tercüme birçok eser Avrupalı veya Yunanlı bilginlerin adı ile anılmıştı. Kaynakları sistemli bir şekilde vermek ve emeği geçenlerin adlarını anmak, İslam dünyasının karakteristik niteliklerindendi. Maalesef bu gerçek bilimler tarihinde gözden kaçmaktadır. İkincisi ise İslam dünyasında ekol sisteminin varolması idi. İslamdaN sonraki bilim adamları bilgilerini doğrudan doğruya hocadan öğreniyorlardı. Avrupa'da ise hocalardan değil kitaplardan öğreniyorlardı. Kaynakları veren, ele alınan problemleri sistematik şekilde okuyucuya sunan kitap tipi İslam dünyasında X. yüzyılda başlamışken Avrupa'da XVII, hatta XVIII. yüzyılı bulmuştur. O halde, Batı uygarlığı İslam uygarlığının değişik coğrafi sosyal ve iktisadi şartlar altında gerçekleşen devamıdır.

SEBETOV CARKINBAY/ KIRGIZISTAN

SİRÂCEDDİN ALİ B. OSMÂN EL-ÛŞÎ'NİN HANEFÎ MEZHEBİNDEKİ YERİ

Özet

Mâverâünnehir topraklarında İslamî ilimlerin gelişmesine önemli katkılarda bulunan pek çok âlim yetişmiştir. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (v. 256/870), Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî (v. 333/944), Şemsüleimme Muhammed b. Ebû Sehl es-Serahsî (v. 483/1090) gibi âlimler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu topraklarda yetişen âlimlerin Hanefî fıkının gelişmesinde de büyük bir katkısı olmuştur. Maveraünnehir bölgesi mezhebin ilk ortaya çıktığı Irak bölgesinden uzakta bulunmasına rağmen daha ilk dönemlerde fikhî faaliyetlerin aktif olarak yürütüldüğü bir yer olmuştur. Sadece Karahanlılar dönemi Mâverâünnehir bölgesinde 300'e yakın fıkıh âliminin yetişmesi ve bunların fıkıh ilmine dair 350'den fazla eser yazmış olmaları bu ilmi canlılığın göstergesidir. Bundan dolayı olmalıdır ki, bazı araştırmacılar Maveraünnehiri Hanefî mezhebinin kalesi olarak nitelemiştir. Sirâceddin Ali b. Osmân el-Ûşî de VI/XII. yüzyılda günümüzde Kırgızistan sınırları içerisinde bulunan Oş şehrinde yaşamış ve ilim tahsil etmek üzere bir çok şehri dolaşmıştır. Sirâceddin el-Ûşî, Mâtüridiyye akaidine dair *el-Emâlî* adlı manzum bir risale yazmış ve daha çok kelâmcı yönüyle tanınmıştır. Onun *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr*'ı ise derlemecilik dervrine ait hadis alanındaki önemli bir eserdir. Kaynaklarda Şemsülislâm, eş-Şeyh, el-İmâm, el-Fakîh, el-Muhakkik, İmâmü'l-Harameyn gibi lakaplarla anılması onun ilmi derinliğine delalet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sirâceddin el-Ûşî, Mâverâünnehir, Oş.

ŞEN ZEKAI / TÜRKİYE

ÜÇ MÜSLÜMAN ORTA ASYALI DÜŞÜNÜR VE BİLİME KATKILARI

Özet

Dünya bilim tarihinde etkin olan sadece bir tek medeniyet değil birbirini takip eden ve farkındalık ihtiva eden medeniyetler dizisi vardır. Bugünkü bilim seviyesine ulaşılmasında bu medeniyetlerin felsefik düşünce, mantık çıkarımları ile temellendirdikleri düşünce etkinlikleri zamanla kesintiye uğrasa da sürekli gelişmeler vardır. Batı literatürüne girildiğinde bilim düşünce ve çıkarımlarının Eski Yunan ve rönesans sonrası Avrupada gelişerek dünyaya yayıldığı görülmektedir. Eski Yunan öncesi medeniyetlere özet şeklinde çok kısaca bilgiler verilmiş, fakat Eski Yunan ve rönesans arasında sanki hiç bir medeniyet yokmuş gibi karanlık devir olarak anılmaktadır. Halbuki, geçmiş bilim tarihinin en parlak ve bugünkü bilim ve teknolojinin temellerini teşkil eden aydınlanma hareketi İslam dininin yayılması ile özellikle Orta Asya, Ortadoğu, KUzey Afrika ve Endülüs'te (İspanya) zirveye ulaşmış ve oradan da rönesans öncesi Avrupa'yı aydınlatarak bugünlere gelinebilmiştir. Bu yazıda Orta Asya düşünürlerinden El-Harezmi, Farabi ve İbn-i Sina'nın felsefe, mantık, aritmetik ve cebir gibi konularda yaptıkları katkılar açıklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Aydınlanma, bilim, cebir, İslam, fizik, Orta Asya, tarih,

TAGAEV MAYRAMBEK / KIRGIZISTAN

HOKAND HANLIĞI'NDA (1709-1876) GELENEKSEL EĞİTİM KURUMLARI

Özet

Türkistan coğrafyasındaki eğitim kurumlarından yetişen Buharî, Maturidî, Semerkândî, Tirmizî, Üşî, Neseî nispetlerini taşıyan İslam âlemine meşhur birçok âlimlerin miras bıraktıkları eserleri günümüze kadar İslam ilimlerinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Buhara-i Şerif unvanını kazanan Buhara şehri Astronomi, fizik, tıp, matematik felsefe ve ahlaka dair çalışmaların hemen hemen her sahada bütün dünyanın iftihar ettiği bilim adamlarını yetiştiren eğitim merkezi haline gelmişti. Ne var ki bir dönemlerde büyük mütefekkir âlimleri yetiştiren Türkistan bölgesi XV. yüzyıldan itibaren gerileme sürecine girmişti. Biz bu bildirimizde Hokand Hanlığı (1709-1876) dönemindeki geleneksel eğitim kurumları olan mektep medreseler hakkında bilgi sunacağız.

Anahtar Kelime: Hokand Hanlığı, Medrese, Mektep

TAŞDELEN VEFA / TÜRKİYE

KUTADGU BİLİĞ ÜZERİNDEN TÜRK FELSEFESİNİN İMKÂNI ÜZERİNE BİR OKUMA DENEMESİ

Özet

Felsefe ve bilim tarihinde “kurucu metin”ler vardır. Sözelimi Aristoteles’in *Organon*’u, İbn Haldun’un *Mukaddime*’si, Francis Bacon’un *Novunm Organum*’u birer kurucu metindir. Giambattista Vico’nun *Yeni Bilimi (The New Science)* Newton’un *Doğal*

Felsefenin Matematiksel İlkeleri (Mathematical Principles of Natural Philosophy) Rousseau'nun *Emile*'i, Aguste Comte'un *Pozitivizmin İlmihali (The Course of Positive Philosophy)* kurucu metinlerdir. Yahudi, Hıristiyanlık ve İslam felsefelerinin kurucu metinler vardır. Aynı şekilde ulusal felsefeler düzeyinde Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan, İspanyol felsefelerini kuran metinler de vardır. Ulusal felsefeler bağlamında, Alman felsefesi, İngiliz felsefesi, Fransız felsefesi gibi ulusal felsefelerin de kurucu metinleri vardır. Bunun gibi bir Türk felsefesi söz konusu olacaksa, bunun kurucu metninin ne olması gerekir? Bu soruya nasıl bir cevap verebiliriz? Kuşkusuz bazı felsefecilerimiz için Türk felsefesinin kurucu metni nedir, sorusundan önce "bir Türk felsefesi var mıdır" sorusunun sorulması daha anlamlı olabilir ve bu tartışmanın doğal boyutlarından birisidir. *Kutadgu Bilig*, her iki soruya da (bir Türk felsefesi var mıdır ve Türk felsefesinin kurucu metni hangisidir sorularına) cevap verebilecek bir potansiyele sahipmiş gibi görünür. Bu bildiride *Kutadgu Bilig*, bir kurucu metin olarak ele alınacak ve bunun gerekçeleri üzerinde durulacaktır. Türk felsefesi gibi bir adlandırmayı haklılaştıracak metin üretim geleneğinin temelinde *Kutadgu Bilig* vardır. O, Türkçe ile yazılmış ilk eser olması yanında en azından Farabi üzerinden Platon ve Aristoteles'e eklemenebilecek bir gelenek üzerinde bulunur. Tabi ki aynı yol üzerinden günümüze kadar takip edilebilecek bir çizgi de söz konusudur. Peki, *Kutadgu Bilig*'i Türk felsefesinin kurucu metni haline getiren nedir, hangi özellikleridir?

Anahtar Kelimeler: Türk felsefesi, kurucu metin, Kutadgu Bilig, felsefi gelenek.

TAŞDELEN VEFA / TÜRKİYE

FUAT SEZGİN'İN BİLİM TARİHİ ANLAYIŞI: SÜREKLİLİK VE EVRENSELLİK

Özet

Bilimsel çalışmalar, belirli bir metodoloji, anlayış ve felsefe çerçevesinde gerçekleşir. Fuat Sezgin'in bilim tarihi konusundaki çalışmalar da belirli bir felsefe ve metodolojinin ürünü olarak ortaya çıkar. Onun bilimsel çalışmalarındaki çerçeve ve zemin, hem çalışmalarında, hem de konferans ve röportajlarında ortaya çıkar. Bu bildiride Fuat Sezgin'in yarım yüzyılı aşan yoğun ve devasa çalışmalarına yön veren felsefe, metodoloji anlayışı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, bilim, bilim tarihi, metodoloji.

TECİM ERHAN / TÜRKİYE

FARABİ'NİN ŞEHİR VE TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Özet

Sosyologlar için toplumsal düzenin nasıl oluşturulacağı ve sürdürüleceği en temel konulardan birisidir. Günümüz sosyologları halen toplumları betimleme ve anlama çabasıdadır. Bu itibarla bir çok düşünür ve araştırmacı yaşadığı çağlardaki toplumu anlamaya yönelik hareket etmişler ve kendi dönemlerini kavramlaştırmışlardır. Aristo ve Platondan günümüze kadar toplum incelemeleri mevcuttur. Farabi de kendi dönemine ilişkin gözlemleri neticesinde toplum ve insana dair fikirlerini dile getirmiştir. Farabi, çalışmalarında ve kendi düşün dünyasında insan topluluklarının muhtelif düzeyleri

hakkında yani; köy, kasaba, şehir ve daha büyük çaplı kentler ve nihayetinde evrensel dünya toplulukları (vatandaşlığı) hakkında görüşler bildirmiştir. Din, kültür, evrensellik, değerler konusunda günümüzde de halen tartışılan konular hakkında fikirler beyan etmiştir. İnsan topluluklarının bir arada yaşamalarının en önemli nedeninin temel ihtiyaçlarını gidermek olduğunu vurgulayan Farabi, toplumun kendisini bireyler için oldukça işlevsel bir yapı olarak görmektedir. Topluluk duygusunun ancak ve ancak bir araya gelmiş insan topluluklarının içerisinde kıvılcımlandığını vurgularken güncel sosyal sermaye tartışmalarının temel konularına da girmiş bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Farabi, Toplum, Topluluk, Medeniyet, Sosyal Sermaye, Sosyoloji

ТОКТОРБЕКОВА НУРЗЫЙНАТ / КЫРГЫЗСТАН
ОРТО АЗИЯДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН
ЧЫГЫШТААНУЧУЛАРДЫН ЭМГЕКТЕРИНДЕ ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ (XIXК.
ЭКИНЧИ ЖАРЫМЫ ХХК. БАШЫ)

Аннотация

XIXк. экинчи жарымы ХХк. башын Орто Азиядагы билим берүү тармагынын өнүгүү доору катары кароого болот. Орто Азиянын Россияга кошулушу менен билим тармагында бир катар өзгөрүүлөр жүрө баштаган. Медреселер менен катар эле, жаңы методдук, приходдук мектептер, шаардык училищалар, орус-тузем мектептери пайда болуп, өнүгө баштаган. Орто Азиядагы билим берүү системасынын тарыхы өз учурунда белгилүү чыгыштаанучулар В. П. Наливкин, Н. П. Остроумов, Н. А. Бобровников, В. Бартольд, А. Керенский, К. Е. Бендриков ж. б. эмгектеринде изилденген. Аталган чыгыштаанучулардын айрымдары орус-тузем мектептеринде эмгектеншип билис берүү тармагын мыкты өздөштүргөн адистер болушкан. В. В. Бартольд белгилегендей, мусулман окуу жайлары экиге бөлүнгөн. Биринчиси мектеб – баштапкы окуу жай, экинчиси медресе – жогорку окуу жай. Мектеб, медреселер калк отурукташкан аймактарда курулган. Ал эми орус-тузем мектептеринде жергиликтүү элдердин, ал эми орус мектептеринде орус келгиндеринин балдары окушкан. Орус-тузем мектептери үчүн С. Граменицкийдин жетекчилиги астында китептер жарык көрө баштаган. Чыгыштаанучулардын аталган эмгектине тарыхнаамалык анализ берүү менен Орто Азиядагы билим берүү тармагынын абалы боюнча тарыхый маалыматтарды алууга болот.

URAL ŞAFAK / TÜRKİYE
FUAT SEZGİN, BİLİM TARİHİ VE BİLİM TARİHİNİN TÜRK DÜNYASI İÇİN
ÖNEMİ

Özet

Fuat Sezgin, hiç şüphesiz, özellikle İslam Dünyasının bilim ve teknoloji dünyasına yapmış olduğu eşsiz katkıları oraya koymakla çok önemli bir başarı elde etmiştir. Bu başarı, tarihin derinliklerinde kalmış, unutulmaya yüz tutmuş çalışmaların ortaya

konulmasından ibaret değildir: özellikle de sanat, bilim, teknoloji ve felsefe alanındaki çalışmalar, kültürel zaman açısından ayrı bir yere ve öneme sahiptir. “Kültürel zaman” kavramını bildiğimiz “kronolojik zaman”, “fiziksel zaman” veya “biyolojik zaman” gibi kavramlardan ayrı düşünmek gerekir. “Kültürel zaman” kavramının diğer zaman çeşitlerinden ayrılan tarafı, ‘geçmiş’in, ‘şimdi’ye varlık kazandırmasıdır. Diğer bir ifadeyle ‘şimdi’, kültürel olarak, kendi başına ve bağımsız bir varlık kazanma özelliğine sahip değildir. Bu açıdan bakıldığında Türk Dünyası için ortak bir ‘şimdi’ nin varlığı için (sözkonusu alanlarda) ortak bir geçmişin olması gereklidir. Ortak siyasi, antropolojik veya ekonomik tarihi geçmiş, elbette son derece önemlidir; fakat sanat, bilim ve felsefe, bir toplumun kültürel şimdisi için ayrı bir yere ve öneme sahiptir.

УРМАНБЕТОВА ЖЫЛДЫЗ / КЫРГЫЗСТАН

ПОНИМАНИЕ МИРА И ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ В «КУТАДГУ БИЛИГ» Ю. БАЛАСАГУНИ

Аннотация

«Кутадгу билиг» Юсуфа Баласагуни рассматривается в контексте двух аспектов. *Первый аспект* - проблемы познания Баласагуни в контексте аристотелевского понимания знаний. Ум обладает интеллектуальной интуицией, поэтому деятельность ума не пассивна. Ум человека активен, и в этом смысле он является источником знаний. В то же время сенсорное восприятие играет роль основы, на которой развивается разум. Свет интеллектуальной интуиции является мотивацией для непрерывного пополнения человеком своих знаний, что, в свою очередь, способствует возникновению интеллектуальной добродетели. В этом смысле знание - это дианоэтическая добродетель, подобная Аристотелю. *Второй аспект* - проблемы государственного управления отражают сущность социальной философии Ю. Баласагуни. Акцент в теории государства делается на важности справедливости. Вот почему правитель Кюнтогды является символом справедливости. В то же время правительство государства должно быть просвещенным. Идеи управления государством Баласагуни также актуальны в наше время, потому что, несмотря на движение истории, суть человеческих отношений по-прежнему основана на диалектике добра и зла. Эти идеи особенно актуальны для Кыргызстана как относительно молодого суверенного государства, которое испытывает проблемы с образом истинного правителя. Об этом свидетельствует новейшая стадия развития республики.

Ключевые слова: благо, благодатное знание, благоденствующее управление, социальное воспитание, дианоэтическая добродетель, справедливость, государство.

CEYHUN VEDAT UYGUR / TÜRKİYE

KARAKALPAK ŞAİRİ AJİNİYAZ (HACİNİYAZ) VE ŞİİRİ

Özet

Bu bildiride Karakalpakların 19. yüzyıl şair, ideolog ve hakikat peşinde koşan güçlü şahsiyetlerinden biri olan Ajiniyaz (Haciniyaz) Kosıbay Uulu'nun hayatı ve ana hatlarıyla şiirleri üzerinde durulacaktır. Türk dünyasında çok tanınmayan bu şairden günümüze 150 kadar şiir kalmıştır. Bu şiirlerde aşk, hasret, gurbet, vatan sevgisi, ahlak, adalet, hak ve haksızlığa isyan içeren bir ses bulunmaktadır. Yoksul bir hayat içinde yaşamasına rağmen ilme, bilgiye verdiği değerle adeta medrese medrese gezen şair, bir yandan kendisini yetiştirirken öte yandan büyük Çağatay şairi Nevai, Türkmenlerin en büyük şair ve müfekkirlere olan Magtugulu, Türk edebiyatının Azerbaycan sahası şairlerinden Fuzuli gibi ustalardan da etkilenecek Maveraünnehir coğrafyasında klasik Divan şiirinin de bir anlamda temsilciliğini üstlenmiştir. Ajiniyaz, bu bilgi ve tecrübesiyle, Karakalpak şiirinde pek görülmeyen klasik Divan şiirinin türlerini ve özelliklerini içeren şiirler yazmıştır. Öte yandan ozan-âşıklara has olan "atışma" geleneğinin de en güzel örneklerinden birini ortaya koymak suretiyle halk adamı ve usta bir ozan olduğu gerçeğini göstermiştir. Ajiniyaz, zulme ve haksızlığa uğrayan halkın sözcüsü olmaktan geri durmamış, bu amaçla zalim idareye karşı oluşan isyan hareketinin içinde yer almaktan da çekinmemiştir. Böylesine çok yönlü ve renkli bir şair, bir hakikat elçisi, bir hak sözcüsü olan Ajiniyaz, genel hatlarıyla da olsa tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haciniyaz, Ajiniyaz, Karakalpak edebiyatı

ÜNAL UĞUR / TÜRKİYE

YUNUS EMRE'NİN TÜRK DÜNYASININ DİL VE DÜŞÜNCE YAPISINA

KATKILARININTÜRKİYE'NİN KÜLTÜREL DİPLOMASİSİNE YANSIMALARI

Özet

İslami dönem Türk kültürünün en önemli katkılarından biri *tasavvuf*'tur. Yunus Emre de hem derin bir mutasavvıf hem de derin bir düşündürüdür. Türk tarihinde Ahmed Yesevi'den başlayarak çeşitli zaman ve mekanlarda yaşamış ve Mevlana Celaleddin-i Rumi gibi kendinden sonraki dönemleri önemli ölçüde etkilemiş büyük sûfiler yetiştirmiştir. İslam sufiliği ile Türk düşüncesinin sentezini yapan Ahmet Yesevi mektebinin Anadolu'daki en önemli temsilcisi ise Yunus Emre olmuştur. Yunus Emre barışın, sevginin, cömertliğin, kardeşliğin, deyim yerindeyse insanlığın evrensel değerlerinin sembolü olmuştur. 13. Yüzyılın bu büyük mutasavvıfının edebiyat ve dil tarihimizde iki önemli katkısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Yunus Emre'nin şiirlerindeki temadır. Öyle ki, Yunus Emre yedi yüz yılı aşkın bir zamandır sadece bu topraklarda değil evrensel anlamda bütün dünyada ilgiyle takip edilmektedir. Bu durum Yunus'un şiirlerinin iç yapısıyla, bir başka ifadeyle içeriğiyle ilgilidir. Diğer önemli katkı ise dış yapıyla, yani şiirlerinde kullandığı dil ile oluşmuştur. Yunus Emre'nin dili Batı Türkçesinin ilk devresini oluşturan 13. yüzyıl Oğuz Türkçesi'dir. 13. yüzyılda Anadolu'da Türk dilini pürüzsüz bir şekilde kullanan Yunus Emre, duygu ve düşüncelerini halka anlatmada halkın dilini kullanmıştır. Dolayısıyla Türk milleti Yunus Emre'de kendi öz dilini ve kendi iç dünyasını bulmaktadır. Evrensel anlamda da Yunus Emre klasik hümanizmanın

en büyük düşünür ve şairlerinden sayılmaktadır. İnsan sevgisi, kardeşlik/dayanışma, barış ve hoşgörü Yunus Emre'nin şiirlerinden bugünün küreselleşen dünyasına ulaşan ana temalardır. Taşındığı tüm bu değerlerden ötürü, dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilecek faaliyetler ve oluşturulacak işbirlikleri ile dünya toplumlarının Türkiye'yi daha yakından ve doğru kaynaklardan tanınmasını sağlamak amacıyla 2009 yılında kurulan Enstitüye *Yunus Emre* adı verilmiştir. Türkiye'nin kültürel diplomasisinin en etkin kurumlarından birini *Yunus Emre Enstitüsü* oluşturmaktadır. Kamu diplomasisinin kültürel iletişim boyutuna vurgu yapan kültürel diplomasının iki temel aracının dil ve eğitim olduğu açıktır. Ortak anlayış yaratma amacıyla uzun soluklu ilişkiler geliştirmeye odaklanmaktadır. Bu ilişkiler öğrenci / akademisyen değişimleri, festivaller, sergiler, dil öğretimi, dostluk birlikleri, ticaret birlikleri, kültür merkezleri gibi kanallar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kuruluşundan bu yana çeşitli ülkelerde Yunus Emre Enstitüsü'nün kültür merkezleri de Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki ikili ilişkilere katkıda bulunmak amacıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Bu çalışmada da, Yunus Emre'nin Türk dil ve kültür dünyasına katkılarının, düşüncelerinin evrensel niteliklerinin Türkiye'nin kültürel diplomasi aracı olarak Enstitü'nün faaliyetlerine yansımaları üzerinden betimsel bir inceleme gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Türk Dili, Türk Kültürü, Kültürel Diplomasi, Yunus Emre Enstitüsü

YOĞURTÇU GÖKÇE / TÜRKİYE

ORYANTALİST-OKSİDENTALİST SÖYLEM EKSENİNDE BİLİM TARİHİ: FUAT SEZGİN'İN YERİ VE ÖNEMİ

Özet

Oryantalist ve oksidentalist söylem, Doğu-Batı (*orient-occident*) kavramlarının coğrafi bir ayırmadan ziyade zihniyet ayırımlarını temsil ettiği savına dayanmaktadır. Oryantalist söylem, Batı'nın Doğu toplumlarını tanıma ve araştırma sürecinde edindiği bilgileri ve inşa ettiği değer yargılarını içerirken; Oksidentalist söylem de Doğu'nun Batı toplumlarını sorgulamasını ve Batı'yı kendi algısına göre yeniden kurgulamasını ifade etmektedir. Her iki söylem alanı da, "ben-öteki" algısı ekseninde şekillenmektedir. Medeniyetlerin birbirini "ben-öteki" algısı üzerinden anlama edimi, tarihsel ve siyasi süreçlerin bir sonucudur. Bu süreci şekillendiren bilinçli ve bilinçsiz her unsur; varsayımları ve önyargılarıyla birlikte gündelik yaşam pratiklerinden bilimsel yazına kadar etkisini gösterebilmektedir. Bu bağlamda, insanlık tarihini Doğu ve Batı medeniyeti ayrımı üzerinden anlama girişimi, genellemeci ve indirgemeci yaklaşımlar doğurmaktadır. Konjonktürel olarak değişebilse de bu yaklaşımın yol açtığı en önemli sonuçlardan biri, bilimsel bilginin Batı toplumlarının eseri olduğu ve Doğu medeniyetinin bilimsel bilginin gelişmesine katkıda bulunmadığı yönünde olmuştur. Bu algı, 16. yy. 'da Doğu toplumlarını keşfetme ya da sömürgeleştirme sürecinde elde edilmiş bazı yetersiz ve önyargılı bilgilerin sonucunda gelişmiştir. Buna göre Batı medeniyeti, akıllı, bilimi, teknolojiyi temsil ederken; Doğu medeniyeti de duyguyu, inancı, geleneği temsil etmiştir. Dolayısıyla Doğu, kendi gerçekliğinde tanınmadan önce Batı merkezci metinlerde keşfedilmiştir. Bu da süreç içinde insanlık tarihinin doğru anlaşılmasını engellemiş, birçok bilgiyi tahrif etmiştir. Bilim tarihçisi Fuat Sezgin, bilimsel bilgiyi sadece Batıya

addedmenin tarihsel ve empirik bir dayanağı olmadığını eserleriyle göstermektedir. Fuat Sezgin'in eserleri, İslam medeniyeti bilim mirasının insanlığa yaptığı katkıları gün yüzüne çıkarmak açısından tarihi bir öneme sahiptir. Fuat Sezgin, çalışmalarındaki temel refleksiyonu, bilim dünyasına hizmet etmenin yanı sıra; mensubu olduğu Türk ve İslam medeniyetine karşı sorumluluk olarak da görmüştür. Bu bağlamda, İslam dünyasının yitirmiş olduğu öz saygıyı, bilim tarihindeki yerini hatırlatarak yeniden kazandırmayı amaçlamıştır. Doğu medeniyetinin, manevi alan kadar pozitif bilim ve felsefi düşünce mirasına sahip olduğunun bilincine varması önemlidir. Çünkü kendi bilgi mirasının bilincinde olmayan bir medeniyetin öz değersizlik duygusu, kendine karşı yapmış olduğu en büyük haksızlıktır. Bu yanlış bilinci, tarihsel-politik bir algı yanılsaması olarak açıklamayı hedefleyen bu çalışmada, oryantalist ve oksidentalist söylemin ontolojik olarak indirgemeci ve genellemeci tavrına karşın, insanlık tarihini bir bütün olarak gören Fuat Sezgin'in bilim tarihine bakışı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, Oryantalizm, Oksidentalizm, Bilim Tarihçiliği, İslam Bilim Tarihi.

ЗУУРИДИНОВ ӨСКӨН, КАДЫРОВ МЕДЕРБЕК /КЫРГЫЗСТАН АБУ РАЙХАН АЛЬ-БЕРУНИНИН ДИН ТААНУУ ТАРМАГЫНА КОШКОН САЛЫМЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛӨНГӨН ИЛИМИЙ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Аннотация

Абу Райхан аль-Беруни 973-1050-жылдар аралыгында азыркы Өзбекстан жана Афганистандын аймагында жашап өткөн белгилүү аалым болгон. Ал ар тармактуу жүздөн ашуун илимий эмгек калтырган. Биз көп тармактуу аалымдын дин таануу жана башка диндерди изилдөөдө колдонгон методологиясына токтолобуз. Анын өз кезинде жазып калтырган маалыматтары учурда деле актуалдуулугун жогото элек. Аль-Беруни өзгөчө Индиядагы диндерге кызыккан жана эң көп аларды изилдеген. Заманбап шарттар менен изилдене турган темаларды өз доорунда ишке ашырганы учурда эрдик катары бааланып келет. Кала берсе, аль-Беруни илимий талаада өз көзү менен көрүп, өз кулагы менен уккан бирикчи булактардан пайдаланган.

КАТЫШУУЧУЛАР / УЧАСТНИКИ

№	АТЫ ЖӨНҮ	№	АТЫ ЖӨНҮ
1	Абдимиталип Уулу Нурсултан- <i>Кыргызстан</i>	26	Кадыров Медербек- <i>Кыргызстан</i>
2	Абдуганиев Асылбек- <i>Кыргызстан</i>	27	Калиева Каныкей- <i>Кыргызстан</i>
3	Алымбаев Жээнбек- <i>Кыргызстан</i>	28	Камали Даян <i>Иран</i>
4	Алимбеков Акматали- <i>Кыргызстан</i>	29	Касиева Аида- <i>Кыргызстан</i>
5	Алимов Уланбек- <i>Кыргызстан</i>	30	Маммедли Атамоглан- <i>Азербайжан</i>
6	Бабатаев Абдирашит- <i>Кыргызстан</i>	31	Манашев Мирлан- <i>Кыргызстан</i>
7	Бабаяр Гайбуллах- <i>Узбекистан</i>	32	Муминов Ашырбек- <i>Казакстан</i>
8	Бир Атилла- <i>Туркия</i>	33	Мурзакулова Гүлдана- <i>Туркия</i>
9	Бөкөшов Жамгырбек- <i>Кыргызстан</i>	34	Назарбаева Батма- <i>Кыргызстан</i>
10	Жолалиева Жазгүл- <i>Кыргызстан</i>	35	Өчал Шамил- <i>Туркия</i>
11	Жолдошов Алтынбек- <i>Кыргызстан</i>	36	Өнал Сема- <i>Туркия</i>
12	Чошар Хакан- <i>Туркия</i>	37	Орчан Мустафа- <i>Кыргызстан</i>
13	Жумабаев Максатбек- <i>Кыргызстан</i>	38	Өзтүрк Кожобыйык Нилүфер - <i>Туркия</i>
14	Жусубалиев Али- <i>Кыргызстан</i>	39	Себетов Жаркынбай- <i>Кыргызстан</i>
15	Жусупов Майрамбек- <i>Кыргызстан</i>	40	Шен Зекаи- <i>Туркия</i>
16	Демиржи Мехмет- <i>Кыргызстан</i>	41	Тагаев Майрамбек- <i>Кыргызстан</i>
17	Элик Сүлейман- <i>Кыргызстан</i>	42	Ташделен Вефа- <i>Кыргызстан</i>
18	Эшенкулова Кишимжан- <i>Кыргызстан</i>	43	Тежим Эрхан- <i>Кыргызстан</i>
19	Галмаматов Атабек- <i>Кыргызстан</i>	44	Токторбекова Нурзыйнат- <i>Кыргызстан</i>
20	Гөкалп Юсуф- <i>Кыргызстан</i>	45	Үнал Угур- <i>Кыргызстан</i>
21	Гүмүш Мухиттин- <i>Кыргызстан</i>	46	Урал Хайри Шафак- <i>Туркия</i>
22	Гүрбүз Юнус Эмре- <i>Кыргызстан</i>	47	Урманбетова Жылдыз- <i>Кыргызстан</i>
23	Исаков Абдрасул- <i>Туркия</i>	48	Йогуртчу Гөкче- <i>Кыргызстан</i>
24	Исаков Бактыбек- <i>Кыргызстан</i>	49	Зиёев Шерзод- <i>Узбекистан</i>
25	Качар Мустафа- <i>Туркия</i>	50	Зууридинов Өскөнбай- <i>Кыргызстан</i>